

VĚSTONICKÁ VENUŠE
100 LET
OD OBJEVU

THE VENUS OF VĚSTONICE
ONE HUNDRED YEARS
SINCE ITS DISCOVERY

PETR
NERUDA

MARTINA
LÁZNIČKOVÁ-
-GALETOVÁ

MARTIN
OLIVA

Kniha vznikla na základě institucionální podpory dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace poskytované Ministerstvem kultury (DKRVO, MK000094862).

The book appears through the institutional support of long-term conceptual development of research institutions provided by the Ministry of Culture (ref. MK000094862).

Skleněné negativy byly digitalizovány v rámci projektu NPO, reg. č. 0241000006.

The glass negatives were digitised as part of the NPO project, reg. no. 0241000006.

Recenze | Review: doc. PhDr. Ľubomíra Kaminská, DrSc., PhDr. Karel Sklenář, DrSc.

Autoři fotografií a kresby předělu kapitol

Authors of the chapter divider photographs and drawings

M. Frouz (str. | p. **10**), E. Dania (str. | p. **30**), M. Frouz (str. | p. **46**), P. Neruda (str. | p. **54**), P. Neruda (str. | p. **60**), Archiv Moravského zemského muzea (str. | p. **100**), K. Bartoňová (str. | p. **108**), E. Dania (str. | p. **124**), O. Herčík (str. | p. **134**), J. Čága (str. | p. **194**)

Koncepce knihy | Book concept: Petr Neruda, Martina Lázníčková-Galetová, Martin Oliva

Texty | Texts: Petr Neruda, Martina Lázníčková-Galetová, Martin Oliva

Jazykové a typografické korektury | Linguistic and Typographic Proofreading: Jan Táborský

Překlad | Translation: Robin Alexander Smith

Grafická úprava | Graphic design: Pixle

Předtisková příprava | Prepress: Pixle

Tisk: Moravské zemské muzeum, Zelný trh 6, 659 37 Brno

Printed by: Printed by the Printing House of the Moravian Museum, Brno

Vydalo | Published by Moravské zemské muzeum, Zelný trh 6, 659 37 Brno

První vydání, 2025

First Edition, 2025

www.mzm.cz

Nad výstavou převzal záštitu předseda Senátu Parlamentu České republiky RNDr. Miloš Vystrčil, ministr kultury ČR Mgr. Martin Baxa, hejtmán Jihomoravského kraje Mgr. Jan Grolich a primátorka města Brna JUDr. Markéta Vaňková.

Jihomoravský kraj

Hlavní mediální partner:

Mediální partner:

Partneři:

Český rozhlas

Texts © Petr Neruda, Martina Lázníčková-Galetová, Martin Oliva, 2025

Translation © Robin Alexander Smith, 2025

Graphic design © Pixle, 2025

© Moravské zemské muzeum Brno, 2025

ISBN: 978-80-7028-624-1

VĚSTONICKÁ VENUŠE
100 LET
OD OBJEVU

THE VENUS OF VĚSTONICE
ONE HUNDRED YEARS
SINCE ITS DISCOVERY

PETR
NERUDA

MARTINA
LÁZNIČKOVÁ-
-GALETOVÁ

MARTIN
OLIVA

- Petr Neruda
- Martina Lázníčková-Galetová
- Martin Oliva

- Popis obrázku Figure description
- Odkaz Reference
- Poznámka Note
- Tabulka Table

Poděkování	07
Acknowledgement	
Úvod	09
Introduction	
1. Dolní Věstonice – výjimečné místo světové prehistorie	10
Dolní Věstonice – a Unique Place of World Prehistory	
2. Nález Věstonické venuše a co tomu předcházelo	30
The Discovery of the Venus of Věstonice – and What Came Before	
3. Věstonická venuše – popis	46
The Venus of Věstonice – Description	
4. Historie výzkumu Věstonické venuše	54
Research on the Venus of Věstonice	
5. Věstonická venuše pod průmyslovým tomografem	60
The Venus of Věstonice Under Industrial CT Scanning	
6. Věstonická venuše nebyla nalezena sama – fragmenty dalších lidských plastik z Dolních Věstonic	100
The Venus of Věstonice Was Not Found Alone – Fragments of Other Human Sculptures from Dolní Věstonice	
7. Věstonická venuše a její gravetienské sestry	108
The Venus of Věstonice and Her Gravettian Sisters	
8. O tzv. druhé Věstonické venuši	124
The So-Called Second Venus of Věstonice	
9. Druhý život Věstonické venuše aneb jak se jí žije v dnešní době	134
The Second Life of the Venus of Věstonice, or: How the Venus of Věstonice Lives On Today	
10. Věstonická venuše ve fotografii	194
Venus of Věstonice in Photography	
Literatura	217
References	
Copyright a uložení	222
Copyright and Storage	

Autoři knihy by chtěli poděkovat následujícím osobám: Tamara Janků (grafické práce); Zuzana Patáková, Grzegorz Pyka, František Zelenka a Eva Orságová (skenování venuše a odborná spolupráce na analýze dat), Šárka Hladilová (určení fosilií z CT snímků), Petr Hamrozi (statistická analýza), Sebastian Pfeifer (poskytnutí slonoviny pro referenční vzorky), Oldřich Neužil, Karel Sklenář a Patrik Galeta (vzpomínky, fakta a kritický koncept).

A všem těm, kteří se s námi snažili vzpomínat, dokladovat a mapovat „druhý“ život Věstonické venuše a pomohli ho zhmotnit.

The authors of the book would like to thank the following persons: Tamara Janků (graphic work); Zuzana Patáková, Grzegorz Pyka, František Zelenka, a Eva Orságové (scanning and technical and scientific collaboration on analyses), Šárka Hladilové (fossil determination from CT images), Petr Hamrozi (statistical analysis), Sebastian Pfeifer (provision of ivory for reference samples), Oldřich Neužil, Karel Sklenář, and Patrik Galeta (memories, facts and critical concept).

And to all those who tried to remember, document and map the “second” life of the Venus of Věstonice with us and helped it to materialise.

Věstonická venuše je nejstarší „keramickou“ soškou na světě a nejstarším zobrazením člověka nalezeným na území Česka.

Před sto lety dne 13. července 1925 došlo k jednomu z nejvýznamnějších objevů československé prehistorie – nalezení keramické sošky ženy rozlomené na dvě části. Poněkud paradoxně zůstával nález poměrně dlouho trochu v ústraní, i když vedoucí výzkumu v Dolních Věstonicích Karel Absolon určitě tušil, že jeho tým nalezl mimořádný předmět, který ve své době neměl a stále nemá obdoby. Nicméně po čase vložil do prezentace jeho známou energii a svět byl nakonec soškou ohromen.

Nebyl to však jen Absolonův medializační talent, co způsobilo, že zmíněná soška z Dolních Věstonic je bezesporu nejznámější moravský archeologický nález, který znají prakticky všichni, který nesmí chybět v žádné učebnici historie a který je až nekontrolovaně využíván k reklamám na prakticky cokoli. Zcela oprávněně byla Věstonická venuše, jak sošku nazýváme, zařazena mezi národní kulturní památky České republiky. Nejvyšší stupeň ochrany, který je na Věstonickou venuši v současné době uplatňován, značně komplikuje její výzkum. Je zcela zřejmé, že nemůžeme používat destrukční analytické metody, které by ji nevratně poškodily. Naštěstí máme v současné době k dispozici i jiné možnosti, jak šetrně nahlédnout do nitra významných archeologických předmětů. Takovou možností bylo použití průmyslového tomografu, který nám poskytl obrázky vnitřní struktury sošky ve vysokém rozlišení. Na jejich podkladě jsme byli schopni určit, co se v ní nachází, jakým způsobem byla vyrobena i jaký je její skutečný stav.

Věstonická venuše je však fenomén, na který nelze nahlížet izolovaně, naopak ho musíme posuzovat s ohledem na dobové interpretace, v kontextu dalších nálezů období lovců mamutů a s ohledem na to, jak se promítá do současného kulturního života naší společnosti. Proto jsou nedílnou součástí knihy i kapitoly, které se věnují nálezům dalších venuší a jejich fragmentů z období gravettien, včetně nálezu další venuše z Dolních Věstonic, kterou v současné době považujeme za falzum. V knize rozpracováváme i téma, jakým způsobem je nález Věstonické venuše reflektován různými médii od doby nálezu do současnosti.

Předkládaná kniha je prvním komplexním syntetickým zpracováním tohoto unikátního nálezu, který byl publikován.

The Venus of Dolní Věstonice is the oldest ceramic figurine in the world and the oldest representation of a human figure discovered on the territory of the Czech Republic.

One hundred years ago, on 13 July 1925, one of the most significant discoveries in Czechoslovak prehistory took place – the unearthing of a ceramic figurine of a woman, found broken into two pieces. Somewhat paradoxically, the find remained relatively overlooked for a considerable time, even though the leader of the excavation at Dolní Věstonice, Karel Absolon, undoubtedly suspected that his team had uncovered an extraordinary object – one that had no parallel in Europe at the time and, in many ways, still does not. However, once Absolon brought his characteristic energy and flair to its presentation, the figurine captivated the world.

Yet, it was not only Absolon's media savvy that secured the figurine's place in history. The Venus of Dolní Věstonice, as we now call it, has rightfully become one of the most famous archaeological finds in Moravia – a discovery known to practically everyone, featured in every history textbook, and frequently used, sometimes excessively, in advertising for nearly anything. It is entirely justified that the Venus of Dolní Věstonice has been designated a National Cultural Monument of the Czech Republic. Research into the Venus of Dolní Věstonice is significantly complicated by the highest level of protection currently afforded to the artefact. It is clear that destructive analytical methods are not an option, as they would irreversibly damage the object. Fortunately, we now have access to non-invasive techniques that allow us to examine important archaeological artefacts more gently. One such method was the use of an industrial CT scanner, which produced high-resolution images of the figurine's internal structure. These images enabled us to identify what is inside the figurine, how it was made, and what condition it is truly in.

Yet the Venus of Dolní Věstonice is a phenomenon that cannot be viewed in isolation but rather must be understood in relation to contemporary interpretations, in the broader context of other finds from the mammoth hunter period, and in terms of how it continues to resonate within modern cultural life. For this reason, the book also includes chapters dedicated to other Venus figurines and fragments from the Gravettian and explores in detail how the original find has been reflected in various forms of media from the time of its discovery to the present day.

This volume is the first comprehensive and synthetic treatment of this unique find to be published since its discovery.

1

DOLNÍ VĚSTONICE –
VÝJIMEČNÉ MÍSTO
SVĚTOVÉ PREHISTORIE

DOLNÍ VĚSTONICE –
A UNIQUE PLACE
OF WORLD PREHISTORY

MARTIN OLIVA

Na toto přední místo světové prehistorie se musíme vydat na jižní Moravu nad řeku Dyji pod Pálavou čili do míst, která se zatopením širé krajiny v poválečných dobách povážlivě změnila. Z Dolních Věstonic se vydáme směrem k Pavlovu a po silnici ujdeme téměř dva kilometry. Potom pohlédneme napravo do svahu, a pokud je už mírnější, je na čase odbočit. Proslavené sídliště lovců mamutů, označené jako Dolní Věstonice I, se totiž nachází na severním svahu Pavlovských vrchů, konkrétně pod kopcem s hradem Děvičky, a to nad řekou Dyjí v nadmořských výškách mezi 200 a 240 metry (obr. 1.1).

Bohuslav Klíma (1963) lokalitu původně dělil na dvě části, a to horní a dolní, která se měla nacházet nad střední a dolní částí hlubokého úvozu. Ten původně lokalitu poněkud asymetricky protínal (obr. 1.2), ale počátkem sedmdesátých let minulého století byl při zemědělských úpravách zarovnan. Zachraňovací archeologické výzkumy, které si to tehdy vyžádalo, a objev ojedinělých kostí a pazourků dole u silnice vedly k proměně značení (obr. 1.3): pozůstatkem dolního sídliště měly být přemístěné nálezy dole u silnice, okolo dolní a střední části bývalého úvozu bylo starší sídliště

To find it, we must journey to southern Moravia, near the Dyje River, beneath the Pavlov Hills – a landscape that has changed significantly due to post-war flooding. From Dolní Věstonice, we head towards Pavlov, following the road for nearly two kilometres. Then, we turn our gaze to the right, towards the hillside. Once the incline becomes gentler, it is time to leave the road. The famous mammoth hunter settlement, designated as Dolní Věstonice I, is located on the northern slopes of the Pavlov Hills, specifically beneath the hill crowned by Děvičky Castle, at an elevation of 200 to 240 metres above sea level (Fig. 1.1).

In his (1963) study, Bohuslav Klíma originally divided the site into two parts: upper and lower. The lower section was thought to be located above the middle and lower parts of the main gully, which had once cut through the site in a somewhat asymmetrical way (Fig. 1.2). However, in the early 1970s, during agricultural modifications, the gully was levelled. This led to rescue excavations, which uncovered scattered bones and also flints near the road, prompting a reinterpretation of the site's layout (Fig. 1.3). According to this revised classification:

Obrázek 1.1: Poloha dolních Věstonic a některých dalších stanic lovců mamutů na severních svazích Pavlovských vrchů.

Figure 1.1: The location of Dolní Věstonice and several other mammoth hunter sites on the northern slopes of the Pavlov Hills.

2

NÁLEZ
VĚSTONICKÉ VENUŠE
A CO TOMU PŘEDCHÁZELO

THE DISCOVERY
OF THE VENUS
OF VĚSTONICE –
AND WHAT CAME BEFORE

MARTIN OLIVA

Letošní rok je zasvěcen nejznámějšímu objevu z celé této podpálavské sídelní oblasti „lovců mamutů“, k němuž tedy došlo již druhým rokem profesionálních výzkumů. Abychom situaci při objevu plně pochopili, musíme se vrátit o mnoho let zpátky.

Podle vedoucího prvních oficiálních výzkumů prof. Karla Absolona (1938a, s. 14–17) je první zmínkou o dolnověstonickém nalezišti záznam brněnského městského „fysika“ Johanna Ferdinanda Hertoda z Todtenfeldu z roku 1669, která zní v originále takto: „*Unicornu fossile seu potius Ebur fossile ... id ipsum hic in Moravia pluribus in locis eruitur, cujus aliquot frusta, quorum unum femur ingentis magnitudinis repraesentabat, antè annos decem Nicolspurgi per lapicidas ex profunditate montis effossum est*“ (Hertodt von Todtenfeld–Ardensbach 1669).

Mikulovští kameníci tedy okolo roku 1660 vytáhli z hlubin hory u Mikulova stehenní kost nesmírné velikosti. Z dnešního hlediska je nejpravděpodobnější, že šlo o objev v některé z legendárních jeskyní na kopci Turol, jejichž historie a lokalizace je spojena s četnými omyly (např. Burkhardt 1949, Hromas–Kolařík 2009, kritická revize Oliva 2020). O jeskyni se Hertod sice výslovně nezmiňuje, ač výrok „hlubina hory“ by na jeskynní prostředí ukazoval.

Na Turolu však bylo jeskyní několik a tu kdysi největší detailně popsal známý přírodopisec a kustod brněnského Františkova muzea Albin Heinrich (Heinrich 1836, LII–LIII, též Skutil 1949, s. 158). Ve strmé stěně kotliny, kam vnikneme od města soutěskou, se má ve výšce 12–15 stop otvírat několik děr, jimiž se pak můžeme dobrou hodinu prodírat. Heinrich nazývá toto bludiště Turol–Höhle. Tak se však původně nazývala jeskyně tvořící impozantní chodbu o délce snad 50–60 m (obr. 2.1) ústící k severu do široké brány (Maška 1889, Skutil 1949, s. 162).

Ze které z těchto dnes již zaniklých jeskyní kost pocházela a zda vůbec z některé z nich, nelze dnes již stanovit. V každém případě však Ferdinand Hertod okolí svého mikulovského rodiště dobře znal, takže by sem nesituoval nález ze vzdáleného místa mezi Dolními Věstonicemi a Pavlovem.

Nejstarší zmínku o paleolitických lokalitách v uvedeném prostoru zanechal moravský místopisec J. F. Schwoy v dopisu, kterým roku 1801 odpověděl na dotaz světoznámého pařížského paleontologa Georgese

This year marks the anniversary of the most famous discovery from the entire Pavlov Hills settlement area of so-called “mammoth hunters”. The Venus was uncovered during the second season of professional excavations. To fully understand the circumstances of this find, we need to go much further back in time.

According to Professor Karel Absolon, who led the first official excavations (Absolon 1938a, pp. 14–17), the earliest known mention of the Dolní Věstonice site comes from 1669. It appears in a record by Johann Ferdinand Hertod von Todtenfeld, the city “physicus” (medical officer) of Brno. The Latin passage reads: “*Unicornu fossile seu potius Ebur fossile ... id ipsum hic in Moravia pluribus in locis eruitur, cujus aliquot frusta, quorum unum femur ingentis magnitudinis repraesentabat, antè annos decem Nicolspurgi per lapicidas ex profunditate montis effossum est*” (Hertodt von Todtenfeld–Ardensbach 1669).

In other words, around 1660, stonemasons in Mikulov unearthed an enormous thighbone from deep within a hill near the town. Today, the most likely interpretation is that the discovery was made in one of the legendary caves on the hill known as Turol – although the history and exact locations of these caves are full of uncertainty and confusion (e.g. Burkhardt 1949, Hromas–Kolařík 2009, for a critical review, see Oliva 2020). Hertod doesn’t explicitly mention a cave, but the phrase “depths of the mountain” does suggest a cave environment.

Several caves once existed on Turol. The largest was described in detail by Albin Heinrich, a naturalist and curator at the Francis Museum in Brno (Heinrich 1836, pp. LII–LIII, also Skutil 1949, p. 158). He writes that, high up in a steep cliff above a gorge leading from the town, several holes could be seen 12–15 feet above the ground. These led into a network of passages that could be explored for over an hour. Heinrich called this labyrinth the “Turol Cave”. Originally, however, this name referred to a striking tunnel-like cave about 50–60 metres long (Fig. 2.1), opening to the north through a wide entrance (Maška 1889, Skutil 1949, p. 162).

Today, we can no longer determine exactly which of these now-vanished caves the bone came from – or whether it came from a cave at all. But one thing is certain: Ferdinand Hertod knew the area around his home town of Mikulov very well, so it is unlikely he would have recorded a discovery from somewhere further away, such as the area between Dolní Věstonice and Pavlov.

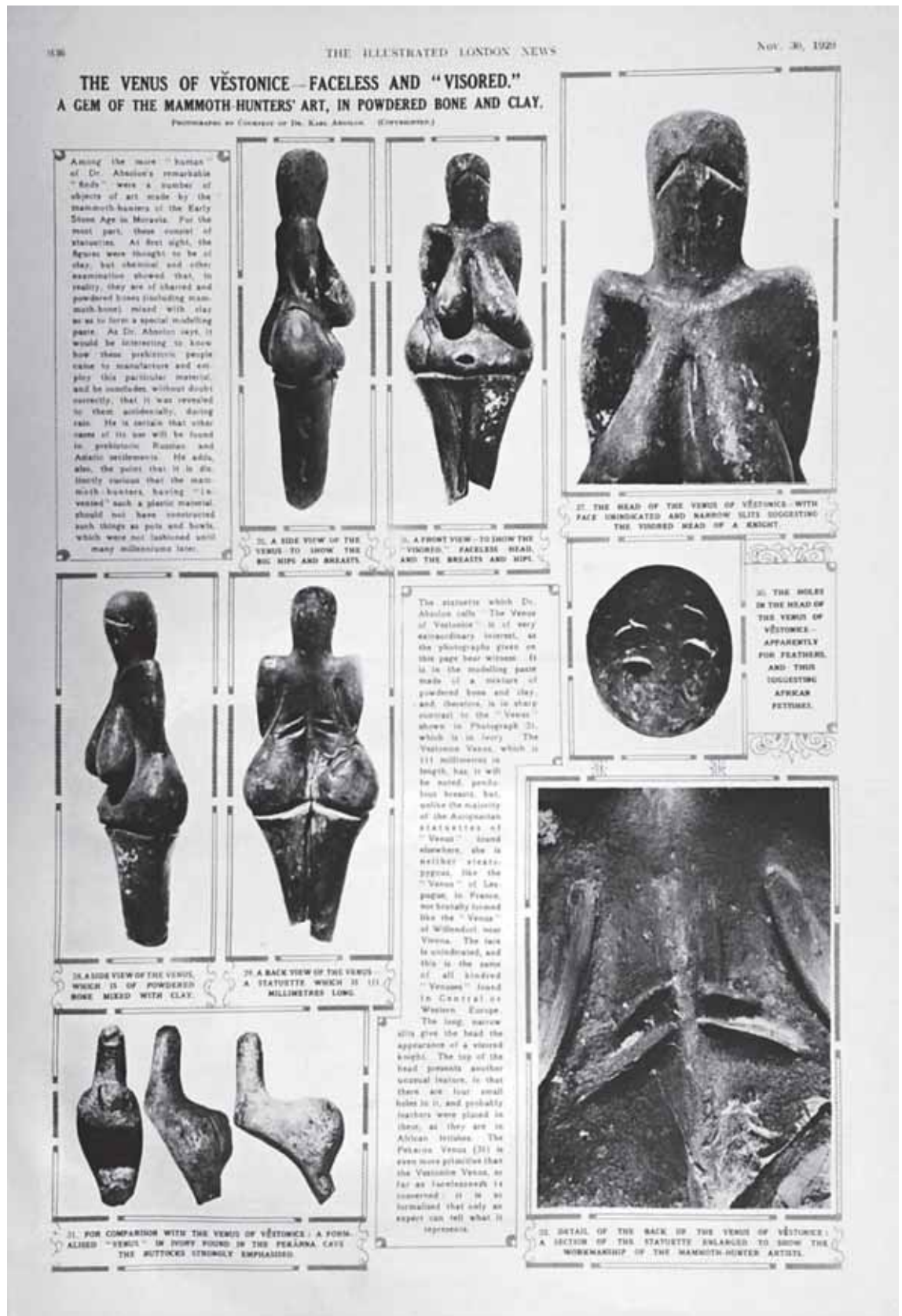
Cuviera ohledně nálezů předpotopních kostí. Uvádí, že v Pavlově se v letech 1745 a 1770 měly najít diluviální kosti, prodané potom do lékáren. Roku 1785 se pak v popelovitých vrstvách u Pavlova odehrál důležitý nález mamutích zubů (Schwoy in *Patriotisches Tageblatt* 1801, s. 661, 828, 831, cit. dle Skutil 1941, s. 23). Jde tedy o nejstarší zprávu o uhlíkatých polohách s kostmi ve spraši a může se týkat některého sídliště na katastru Pavlova stejně jako terénu blízké stanice Dolní Věstonice I. Nápadně velké kosti a pazourky tu po deštích vypadávaly ze stěn hlubokého úvozu, jímž se tehdy, ještě před výstavbou silnice, asi chodilo z jedné vesnice do druhé. Podle Bohuslava Klímy (1963, s. 12) zde byl prvním sběratelem místní lékař Johann Schön, který žil v Dolních Věstonicích od roku 1862 až do své smrti roku 1895. Pazourky i kosti sbíral právě v úvozu a jeho okolí a do Mikulova o nich měl podávat zprávy, o nichž však později nikdo nic nevěděl. Je to zvláštní, protože v Mikulově působili vlastivědní pracovníci německé národnosti, kterým jen tak něco neušlo.

The earliest known reference to Palaeolithic sites in this area comes from the Moravian topographer J. F. Schwoy. In 1801, he replied to a question from the world-famous French palaeontologist Georges Cuvier regarding the discovery of prehistoric bones. Schwoy stated that in Pavlov, bones from the Diluvial period were supposedly found in 1745 and 1770 and later sold to pharmacies. Then, in 1785, an important find of mammoth teeth was made in ash-like soil layers near Pavlov (Schwoy in *Patriotisches Tageblatt*, 1801, pp. 661, 828, 831; cited in Skutil 1941, p. 23). This is the oldest report of carbon-rich layers containing bones in loess soil, and it may refer either to a site within the Pavlov area or to land near the Dolní Věstonice I station. After heavy rains, unusually large bones and flint tools would wash out from the sides of a deep gully that, at the time – before the road was built – likely served as a footpath between the two villages. According to Bohuslav Klíma (1963, p. 12), the first person to collect finds from this area was the local physician Johann Schön, who lived in Dolní Věstonice from 1862 until his death

Obrázek 2.1: Vchod to jeskyně na Turoldu.

Figure 2.1: Entrance to the cave on Turol Hill.

Obrázek 2.12: The Illustrated London News. Strana s venuší.

Figure 2.13: The Illustrated London News – the page featuring the Venus.

3

VĚSTONICKÁ VENUŠE –
POPIS

THE VENUS OF VĚSTONICE –
DESCRIPTION

MARTINA
LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ

Věstonická venuše je malá soška představující nahou ženu bez tváře. Plastika je hnědočerné barvy, 111 mm vysoká a v bocích 44 mm široká. Byla nalezena ve dvou kusech (obr. 3.1), pravá noha s částí boku byla pravděpodobně působením teploty šikmo odlomena. Je modelována z hlíny (viz kapitola 5), a to technikou odebírání materiálu.

Kyjovitá hlava přechází bez výraznějšího znázornění krku v úzká, špičatá ramena, modelovány jsou klíční kosti (obr. 3.2). Z horních končetin jsou naznačeny pouze paže, přitisknuté k tělu, zezadu od něho oddělené hlubokými rýhami. Paže jsou modelované tak, že vypadají při pohledu zepředu jako složené za zády, při pohledu zezadu zase naopak, složené vpředu (Dania 1962). Kromě šikmých rýh – pravděpodobně očí, nejsou zobrazeny žádné detaily obličeje. Štíhlý trup se rozšiřuje v oblasti vystouplého břicha a hýždí. Hluboká rýha (obr. 3.3: e) vedoucí kontinuálně kolem celého těla v oblasti pasu nejspíše odpovídá stylizovanému zobrazení převislého

The Venus of Věstonice is a small figurine depicting a naked woman with no facial features. It is dark brown to black in colour, stands 111 mm tall, and is 44 mm wide at the hips. The sculpture was found in two pieces (Fig. 3.1); the right leg with the part of the hip was likely broken off at an angle due to heat damage. It was made from clay (see Chapter 5), using a subtractive technique – shaping by removing material.

The club-shaped head transitions directly into narrow, pointed shoulders, with no clear indication of a neck. The collarbones are modelled (Fig. 3.2). Only the upper arms are suggested, pressed against the torso and separated from the back by deep grooves. The arms are modelled in such a way that from the front, they appear folded behind the back, but from the rear, they seem to be folded in front (Dania 1962). Apart from two diagonal grooves – presumably the eyes – there are no facial details. The narrow torso expands into a prominent belly and large buttocks. A deep groove encircles the figure at waist level,

Obrázek 3.1: Nalezené dvě části plastiky Věstonické venuše.

Figure 3.1: Two found parts of the sculpture of the Venus of Věstonice.

břicha ženy, vede na zadní straně pod hýžděmi. Převislost břicha podle Martina Olivy (Oliva 2014) značí, že se jedná o ženu obézní. Vypouklé břicho vedlo zase Karla Absolona k domněnce, že jde o ženu těhotnou. Velká prsa, která mezi jiným potvrzují, že jde o zobrazení ženy, jsou povislá, jedno ňadro je menší než druhé (obr. 3.3: a), což odpovídá realitě potenciálního živého modelu. Nápadný detail hlubokého, oválného pupíku je pro nás potvrzením, že jde o ženu nahou. Vysoce stylizované dolní končetiny jsou v jednom bloku, oddělené hlubokou rýhou, bez zobrazení detailů, chodidla nejsou dochována (obr. 3.3: a) a venuše je nejspíše nikdy neměla zobrazena. Ze zadní strany je plastika celkově plošší, rýhami jsou znázorněny paže, páteřní linie a dvěma dvojicemi šikmých zářezů na zádech pravděpodobně kožní záhyby (obr. 3.3: c). Ty ale také mohly být zvýrazněny tělní malbou, tetováním nebo jizvením. Herbert Kühn (1926) považuje tyto šikmé zářezy za žebra. Bočně rozšířené ploché hýždě jsou nejširší v dolní části a přechází do velmi širokých, postupně se zužujících nohou.

Na temeni hlavy má venuše čtyři mělké oválné prohlubně uspořádané do čtverce (obr. 3.3: f). Podle Bohuslava Klímy (1983a), který ale ještě tehdy mluví o prohlubních jako o „hlubokých vpiších“, *upevňovaly účes nebo jinou vlasovou ozdobu, nebo sloužily jako dírký pro upevnění různých ozdob, masky, pokrývky nebo jiných doplňků*. Už Karel Absolon (1939), zmiňuje, že jde o „výraz módy, jakýsi druh čelní ozdoby, otvůrky, do kterých se zastrkávala jemná pérka, stébélka nebo něco podobného“. Z nových výzkumů pomocí CT (viz kapitola 5), které otvory vizualizovaly, víme, že prohlubně jsou mělké.

Dvě šikmé rýhy na tváři byly interpretovány jako naznačení očí, ale někdy také jako hranice úpravy vlasů. Tato myšlenka pravděpodobně vznikla srovnáním s jiným předmětem, a to hlavičkou z mamutoviny z Dolních Věstonic, která by měla mít zobrazený ohraničený účes (viz obr. 1.6). Úprava vlasů u figurek žen z gravettienu je naznačena například u *La Dame ocré* (Okrová venuše) z Balzi Rossi nebo je v podobě ozdobných nebo funkčních čelenek a sítěk na vlasy (Venuše willendorfská, Venuše z Brassempouy). Podle jiné hypotézy má Věstonická venuše nasazenou masku a šikmé rýhy jsou otvory na oči. Podobnost s maskou evokuje také jiný předmět nalezený v Dolních Věstonicích, a to hrubě načrtnutý portrét z mamutoviny označovaný přímo jako „maska“ (obr. 3.5).

Při průzkumu povrchu plastiky byl dále již při nálezu zmíněn otisk prstu (obr. 3.6) nad levou hýždí plastiky

Obrázek 3.2: Pohled na horní část sošky po částečném očištění.
Figure 3.2: View of the upper part of the figurine after partial cleaning.

most likely representing the overhang of a sagging belly, continuing below the buttocks on the back (Fig. 3.3: e). According to Martin Oliva (2014), this overhang indicates that the woman is obese. Karel Absolon interpreted the rounded belly as a sign of pregnancy. The figure's large breasts – another clue that this is a female figure – are sagging, and one is smaller than the other (Fig. 3.3: a), which reflects the natural asymmetry seen in real women. A striking detail is the deep, oval navel, confirming that the figure is indeed naked.

The highly stylised legs are fused into a single block, separated by a deep groove but lacking detail. The feet are missing (Fig. 3.3: a) and may never have been modelled in the first place. From the back, the sculpture is flatter overall. Grooves represent the arms, a spine line, and two pairs of diagonal notches, likely indicating skin folds (Fig. 3.3: c) – though these might also have been highlighted with body paint, tattoos, or scarification. Herbert Kühn (1926) thought the notches represented ribs. The broad, flattened buttocks widen

a

b

e

Obrázek 3.3: Současný stav Věstonické venuše.

Figure 3.3: Current condition of the Venus of Věstonice.

4

HISTORIE VÝZKUMU
VĚSTONICKÉ VENUŠE

RESEARCH ON THE VENUS
OF VĚSTONICE

PETR NERUDA

Mohli bychom očekávat, že soška Věstonické venuše se od vlastního nálezu stane středem různých odborných analýz či masivní propagační kampaně. Poněkud překvapivě se tak ovšem nestalo. Samotný Absolon se s vydáním jednoho ze svých nejvýznamnějších objevů nepochopitelně zdržel. První zmínka o Věstonické venuši se objevila rok po jejím objevu, ovšem bez vyobrazení. První kvalitní fotografie byly zveřejněny ve světoznámém společenském časopise *The Illustrated London News* 30. listopadu 1929 (Absolon 1929).

Komplexní vědecké zkoumání a fotografická dokumentace venuše byly provedeny ve druhé vědecké zprávě za rok 1925, která vyšla v roce 1938 (Absolon 1938b). Absolon chtěl řešit otázku materiálu, ze které byla soška vyrobena, a proto provedl chemickou analýzu několika pálených hrudek, vzorku z jednoho fragmentu jiné lidské figurky a jednoho vzorku z vlastní Věstonické venuše. Ve své zprávě se zmiňuje o tom, že pocházel z lomové plochy na levé straně venuše. Na lomové ploše nevidíme žádný odlomený fragment, ale jsou zde dvě uměle vyvrtané díry. Domníváme se, že takto získal

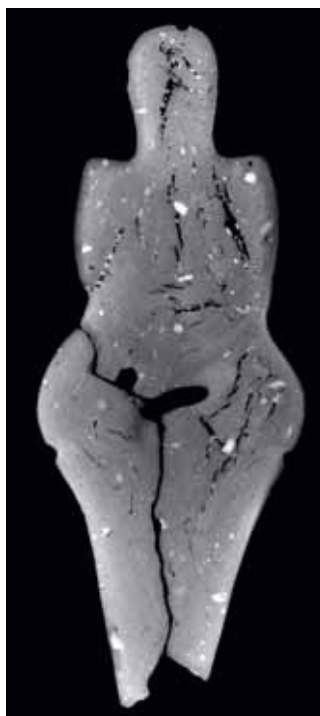
We might expect that the Venus of Věstonice, from the moment of its discovery, would have become the focus of extensive scholarly analysis or a large-scale publicity campaign. Surprisingly, this wasn't the case. Even Karel Absolon himself delayed, for unclear reasons, the publication of one of his most important finds. The first mention of the Venus appeared a year after its discovery – but without any image. The first high-quality photographs weren't published until 30 November 1929, in the internationally renowned magazine *The Illustrated London News* (Absolon 1929).

A full scientific study with photographic documentation was only included in the second excavation report for the year 1925, which wasn't released until 1938 (Absolon 1938b). Absolon aimed to investigate the material from which the figurine was made, so he ordered a chemical analysis of several fired lumps, a sample from a fragment of another human figurine, and one sample from the Venus herself. In his report, he noted that the sample came from a fractured surface on the left side of the Venus. No break is visible there today, but there are two small, artificially

Obrázek 4.1: Dvě vrtané sondy do těla sošky Věstonické venuše.

Figure 4.1: Two drilled sample points in the body of the Venus of Věstonice.

Obrázek 4.2: Umístění vrtaných sond v těle Venuše (vlevo) a tvar a hloubka vrtáku (vpravo).

vzorek materiálu, který nechal chemicky analyzovat. Naštěstí si vybral místo na lomu v oblasti nohou, takže při složení obou částí není tento zásah vidět (obr. 4.1).

Jak ukázaly digitální 3D modely obou otvorů, k získání vzorků byl použit vrták o průměru 3 mm (obr. 4.2). Hlubší sonda pronikla přibližně 9 mm hluboko, druhá jen 3 mm. Chemickou a mikromineralogickou analýzu provedl F. Kalauner, profesor chemické technologie na Německé vysoké škole technické v Brně. Na základě chemické analýzy určil, že všechny vzorky vykazují stejné složení, které je charakteristické přítomností CaCO_3 , SiO_2 , PO_4 , SO_4 , Ca, Fe a Mg. Absolon tedy publikoval názor, že materiálem pro zkoumané vzorky byla směs drcených spálených kostí a mamutích klů smíchaných pomocí vody se spraší, takže získaná hmota měla připomínat pálenou hlínu (Absolon 1938b, s. 90).

Vzhledem k jedinečnosti Věstonické venuše a vysokému stupni ochrany, který jí byl přidělen, bylo obtížné Absolonovy závěry nějakým způsobem korigovat, zejména v otázce jejího materiálového složení a vnitřní struktury. Výzkum se zaměřil spíše na stylistické zhodnocení, ale detailní analytické metody byly aplikovány až koncem osmdesátých let dvacátého století, kdy tým Pamely Vandiver a Olgy Soffer zkoumal

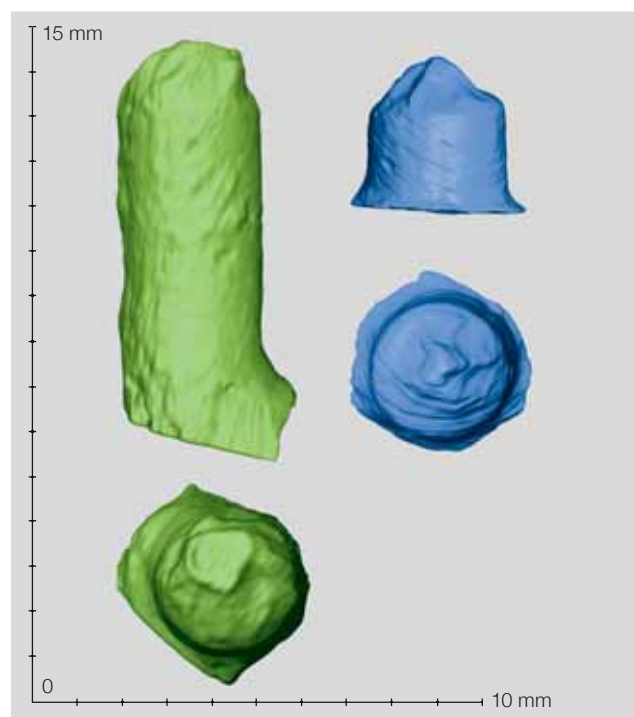

Figure 4.2: Location of the drilled holes in the Venus's body (left), and the shape and depth of the drill bit (right).

drilled holes. It is believed that this is how the sample was taken for analysis. Fortunately, the holes are in the leg area, so the damage is hidden when the two parts of the Venus are joined (Fig. 4.1).

Digital 3D models of the holes show that a 3 mm diameter drill was used to extract the samples (Fig. 4.2). One hole extends approximately 9 mm deep, the other only 3 mm. The chemical and micromineralogical analysis was conducted by F. Kalauner, professor of chemical technology at the German Technical University in Brno. He found that all the samples had the same composition, characterised by the presence of CaCO_3 , SiO_2 , PO_4 , SO_4 , Ca, Fe, and Mg. Based on this, Absolon concluded that the material used was a mixture of crushed burned bones and mammoth tusk, combined with water and loess to create a substance that resembled fired clay (Absolon 1938b, p. 90).

Because of the figurine's uniqueness and the strict protection it was given, it was difficult to revisit or revise Absolon's conclusions – especially regarding its material composition and internal structure. Research instead focused more on stylistic evaluation. It wasn't until the late 1980s that more advanced analytical techniques were applied, when a team led by Pamela Vandiver and Olga Soffer examined Gravettian ceramic figurines using

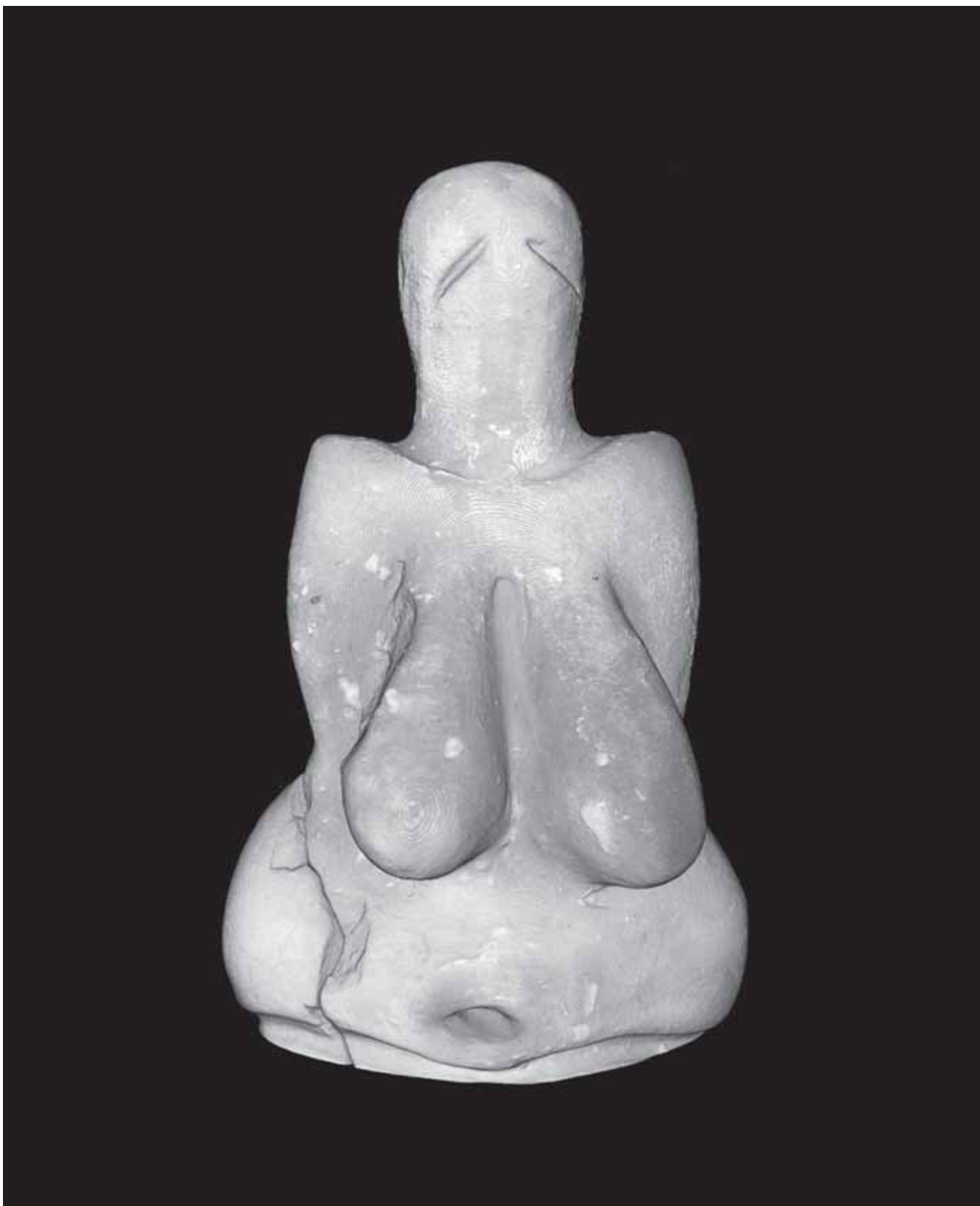
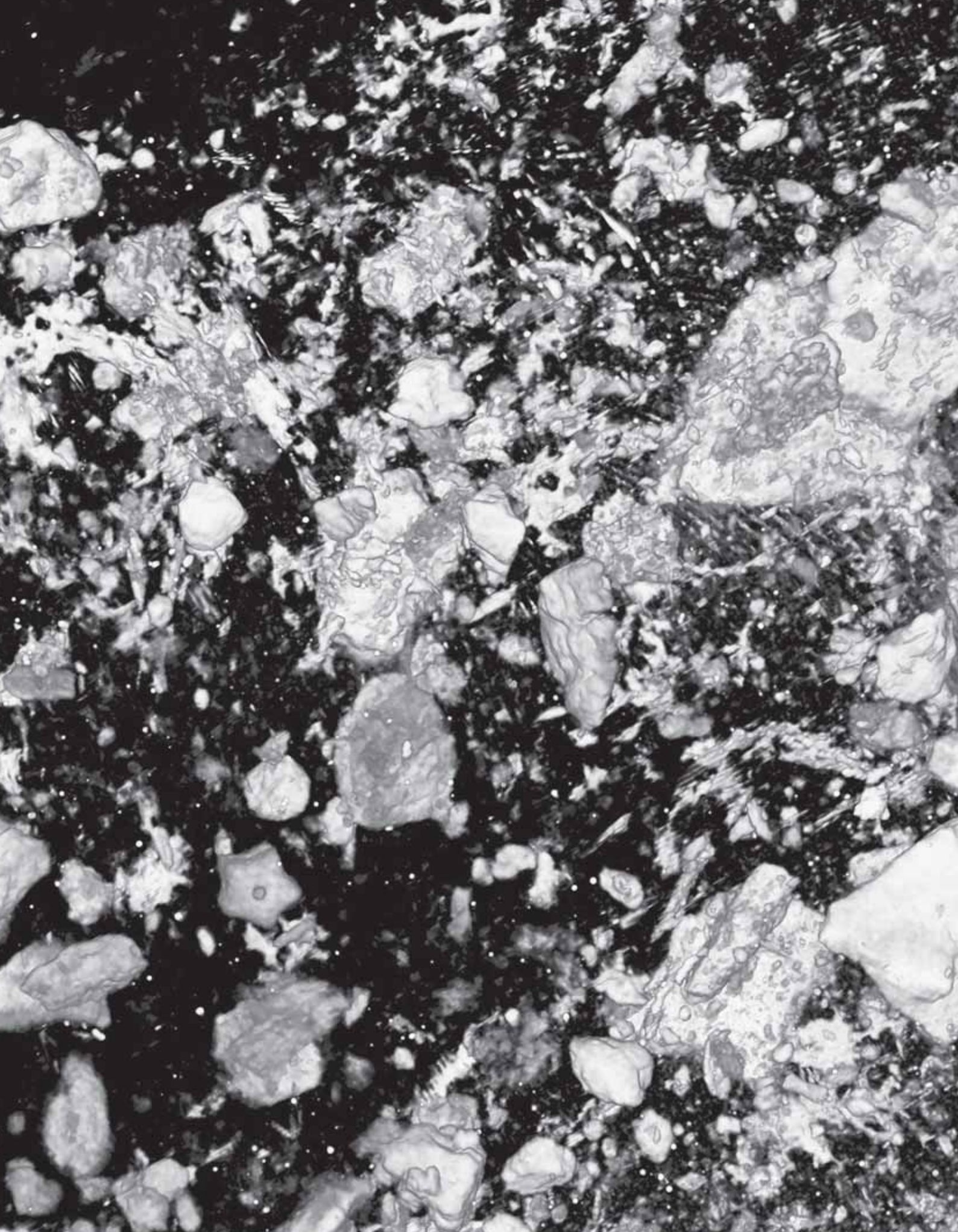

Figure 4.4: Model horní části těla venuše, průmyslový CT skener, 2016.

Figure 4.4: Model of the upper part of the Venus body, industrial CT scanner, 2016.

5

VĚSTONICKÁ VENUŠE
POD PRŮMYSLOVÝM
TOMOGRAFEM

THE VENUS OF VĚSTONICE
UNDER INDUSTRIAL
CT SCANNING

PETR NERUDA

V roce 2016 oslovil Ing. Jiří Očadlík z Fei Brno³ pracovníky Ústavu Anthropos s nabídkou využití přístrojového vybavení firmy k průzkumu vnitřních struktur sošky. Jako nejperspektivnější se jevil průmyslový tomograf, poskytující snímky v mikrometrickém rozlišení. Nabídka to byla velice lákavá, nicméně vzhledem k tomu, že Věstonická venuše je zařazena mezi mobilní národní kulturní památky a je jí poskytnut vysoký stupeň ochrany, nebylo rozhodnutí o využití metody automatické, přestože proceduru snímkování lze považovat za nedestruktivní.

Především bylo nezbytné zvážit, na které otázky bychom mohli pomocí tomografu odpovědět a zda bude riziko poškození sošky spojené s transportem a skenováním vyváženo novými poznatky. První skupina otázek, kterou jsme se rozhodli řešit, byla zaměřena na problém, zda se uvnitř venuše nachází nějaký záměrně vložený předmět, který bezprostředně nesouvisí s technologickou úpravou keramického těsta. Nejdůležitějším materiálem se nám jevila mamutovina. Podle Karla Absolona totiž měla být mamutovina jedním ze základních stavebních materiálů (Absolon 1938b). I když jsme věděli, že se mýlil a že soška je vyhotovena z pálené hlíny (spraše), přítomnost mamutoviny, ať už ve formě zlomků, nebo dokonce tvarově upravených předmětů, nebyla vyloučena a její nalezení v těle venuše by rozhodně nebylo velkým překvapením. Má to několik důvodů. Mamuti hráli v životě gravettienských lovců důležitou alimentární (vyživovací), technologickou i symbolickou roli. Kromě známých mamutích skládek v Dolních Věstonicích, Pavlově, Milovicích nebo Předmostí (k problému např. Oliva 2021b) o tom svědčí množství uměleckých a ozdobných předmětů, které gravettienští lovci zhotovovali zejména z mamutoviny (Oliva 2015, 2017, Lázníčková-Galetová 2021, 2022). Použití keramického těsta navíc umožňuje vložení nějakých předmětů dovnitř sošky. Vzhledem k tomu, že takový záměrný akt by neposkytoval technologickou výhodu, protože by to naopak zhoršovalo fyzikální vlastnosti keramického těsta, vložená příměs by měla mít symbolický význam. Soška samotná je určitě odrazem bohatého symbolického světa gravettienských lovců a to zvyšuje pravděpodobnost, že bychom nějaký záměrně vložený předmět mohli v sošce najít.

Podobný symbolický význam by mohly mít i jiné přírodniny. Studium materiální kultury gravettienů víme, že jako ozdoby byly často používány schránky plžů nebo zvířecí zuby (Hladilová 2011). Zajímavým příkladem spojení keramiky a přírodnin, i když ne paleolitického

In 2016, Ing. Jiří Očadlík from FEI Brno³ approached staff at the Anthropos Institute with an offer to use the company's equipment to investigate the internal structure of the figurine. The most promising option was an industrial CT scanner, capable of producing images at micrometre resolution. It was a very tempting offer. However, since the Venus of Věstonice is classified as a mobile National Cultural Monument and enjoys a high level of protection, the decision to use this method was far from automatic – even though scanning is considered non-destructive.

First, it was essential to determine which research questions the CT scan could actually help answer, and whether the potential knowledge gain justified the risk involved in transporting and scanning the figurine. The first set of questions focused on whether the Venus contained any deliberately inserted object that wasn't part of the original ceramic shaping process. The most likely candidate was mammoth ivory. According to Karel Absolon (1938b), mammoth ivory was supposed to be one of the basic materials used to make the Venus. Even though we now know that this was incorrect, and that the figurine was made of fired clay (specifically loess), the presence of mammoth ivory – whether in fragmentary form or as a shaped object – couldn't be ruled out. And if it had been found, it wouldn't have been a major surprise. There are several reasons for this. Mammoths played an important role in Gravettian life – nutritionally, technologically, and symbolically. In addition to well-known mammoth bone deposits at Dolní Věstonice, Pavlov, Milovice, and Předmostí (see e.g. Oliva 2021b), the many artistic and decorative items made from mammoth ivory (Oliva 2015, 2017, Lázníčková-Galetová 2021, 2022) show how significant this material was. Furthermore, the use of soft clay makes it technically possible to embed objects inside a figurine. Since such inclusions would not improve the clay's properties – in fact, they would make them worse – their purpose must have been symbolic. The figurine itself clearly reflects the rich symbolic world of Gravettian hunters, increasing the likelihood that a deliberately embedded item might be present.

Other natural materials may also have held symbolic value. We know from studies of Gravettian material culture that snail shells and animal teeth were often used as ornaments (Hladilová 2011). A notable example of combining clay and natural objects – though not from the Palaeolithic –

3 Dnes Thermo Fisher Scientific Brno.

3 Today Thermo Fisher Scientific, Brno.

stáří, by mohla být ženská soška z maltského neolitického chrámu Tarxien, která byla vypálena s kousky kostí a mušlí vetknutými do mokré hlíny (Rich 2008).

Situace se záměrně vloženými artefakty nebo přírodninami je komplikovaná i proto, že v některých případech nemusí být symbolický význam na první pohled zřejmý. Nemohli jsme vyloučit, že takovou funkci mohly plnit třeba kousky hornin nebo zlomky kostí, které nejsou na první pohled výjimečné. Určitou indicií pak byla jejich poloha uvnitř sošky, protože například umístění v břiše nebo v hlavě by symbolický charakter mohlo naznačovat. Zajímavé by pak bylo i nalezení nějaké akumulace více kusů stejného materiálu v určité partii sošky.

Druhá skupina otázek, kterou jsme chtěli řešit, byla zaměřena na proces výroby. Nahlédnutí do vnitřní struktury sošky může totiž napovědět, jakým způsobem byla soška zformována a jak propracovanou metodu přípravy keramického těsta gravettienští lovci používali. Poměrně intenzivně se totiž diskutuje otázka, zda byly gravettienenské keramické sošky zhotovovány tzv. aditivní metodou (Vandiver et al. 1989), tedy postupným přidáváním keramické hmoty například nalepením určitých částí těl, nebo zda tvůrci užívali ne-aditivní metodu, která spočívala ve zformování celé sošky z jednoho kusu keramické hmoty (Farbstein–Davies 2017). Podíváme-li se na celou kolekci keramických figurek z Dolních Věstonic a případně z Pavlova, tak se podle současných poznatků zdá, že tvůrci využívali oba postupy (Gonyševová 1999, Bougard 2011, Farbstein–Davies 2017). Jak to ale bylo s Věstonickou venuší, tím jsme si nebyli jisti. V úvahu přicházela zejména aditivní technologie, protože fragmenty těl jiných venuší nalezených v Dolních Věstonicích naznačovaly (kapitola 6), že přinejmenším prsa mohla být na tělo nalepena.⁴ Navíc u tak komplikovaného tvaru, jakým je tělo Věstonické venuše, se zdá být použití aditivní metody výhodou. Vzhledem k tomu, že četné studie zaměřené na CT a mikro-CT výzkum keramiky ukázaly, že spoje jednotlivých částí keramiky jsou na snímcích až na výjimky snadno rozpoznatelné (Kreiter 2008, Kreiter et al. 2014, Berg–Ambers 2016, Kozatsas et al. 2018), byl jeden z cílů směřován k vyhledání případných spojů, a to zejména v oblasti hlavy a prsou.

Z okruhu technologických otázek nás také určitě zajímalo, zda byla keramická hmota připravena nějakým specifickým

is the Neolithic female figurine from the Maltese temple at Tarxien, which was fired with bits of bone and shell pressed into the wet clay (Rich 2008).

Interpreting any embedded items is complicated by the fact that their symbolic meaning might not be immediately obvious. For example, small fragments of rock or bone might seem unremarkable but could have had cultural significance – especially depending on their location within the figurine. A placement in the belly or head, for instance, could indicate symbolism. Likewise, discovering a cluster of similar inclusions in a particular part of the figurine might also be meaningful.

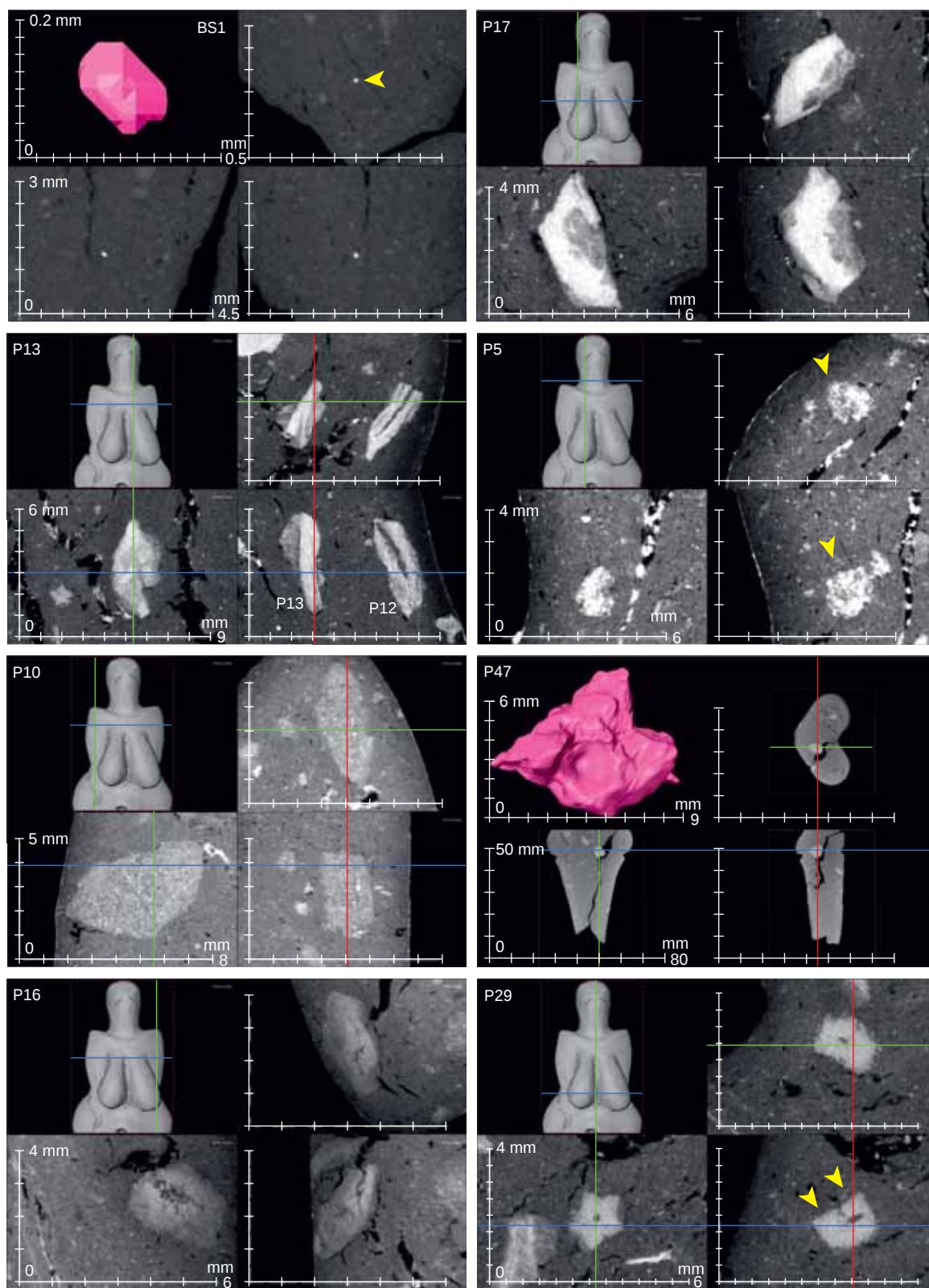
The second set of questions related to the manufacturing process. Looking into the internal structure of the Venus could reveal how it was made and how advanced the Gravettian understanding of ceramic paste preparation was. One ongoing debate is whether Gravettian ceramic figurines were made using an additive method (Vandiver et al. 1989), in which separate pieces like limbs or breasts were added to the main body, or a non-additive method, where the entire figurine was shaped from a single lump of clay (Farbstein–Davies 2017). Looking at the full collection of ceramic figurines from Dolní Věstonice and nearby Pavlov, both methods seem to have been used (Gonyševová 1999, Bougard 2011, Farbstein–Davies 2017). But in the specific case of the Venus of Věstonice, we were uncertain.

The additive technique seemed plausible, especially since fragments of other Venus figurines found at Dolní Věstonice suggested (Chapter 6) that at least the breasts may have been attached separately.⁴ For such a complex shape, using the additive method might have been advantageous. Studies focused on CT and micro-CT scanning of ceramics have shown that joins between parts are usually visible on scans – so one of our goals was to look for such joins, particularly around the head and chest (Kreiter 2008, Kreiter et al. 2014, Berg–Ambers 2016, Kozatsas et al. 2018).

We were also interested in whether the clay body had been prepared in a specific way. Again, we looked at what was present in the clay and how it was distributed. In later prehistoric periods, various materials – called temper – were added to ceramic paste to improve its performance. If we found small particles, like sand, distributed within

4 Odložená prsa, inventární číslo DV 30012, sbírka Ústavu Anthropos, Moravské zemské muzeum.

4 Broken breast fragment, inventory number DV 30012, collection of the Anthropos Institute, Moravian Museum.

Obrázek 5.4: Ortosnímky a 3D modely vybraných částic pro jednotlivé skupiny identifikovaných částic. Skupina 1: P17; skupina 2: P13; skupina 3: P5; skupina 4: P10; skupina 5: P47; skupina 6: P16; skupina 7: P29; drobné husté částice: BS1. Detailní atlas viz kapitola Doplňkové materiály.

Figure 5.4: Orthogonal images and 3D models of selected particles from each group of identified inclusions. Group 1: P17; Group 2: P13; Group 3: P5; Group 4: P10; Group 5: P47; Group 6: P16; Group 7: P29; small dense particles: BS1. For the detailed catalogue, see chapter Supplementary Materials.

6

VĚSTONICKÁ VENUŠE
NEBYLA NALEZENA SAMO –
FRAGMENTY DALŠÍCH
LIDSKÝCH PLASTIK
Z DOLNÍCH VĚSTONIC

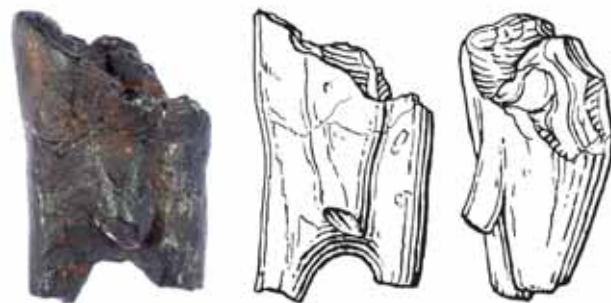
THE VENUS OF VĚSTONICE
WAS NOT FOUND ALONE –
FRAGMENTS OF OTHER
HUMAN SCULPTURES
FROM DOLNÍ VĚSTONICE

MARTINA
LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ

Věstonická venuše, pravděpodobně zpodobnění tehdy žijící ženy nebo tehdejší představy o ideálu ženské krásy, nebyla na sídlišti lovců mamutů v Dolních Věstonicích nalezena sama. Při výzkumech byly objeveny také další plastiky a části lidských těl vymodelovaných z hlíny. Téma zobrazení člověka z hlíny bylo asi časté, i když v porovnání s velkým množstvím nalezených plastik různých zvířátek, jakými byli mamut, lev, medvěd, sob, nosorožec, kamzík, kůň nebo sova (viz [obr. 1.5](#)), to tak nevypadá. Kromě lidských plastik bylo tedy nalezeno téměř dvojnásobné (51 kusů) množství modelovaných zvířátek ([Farbstein–Nowell 2024](#)) a jejich částí a dále různé modelované hrudky, fragmenty pálené nebo sušené hlíny (cca 2 000 kusů). Plastiky byly vymodelovány z místní spraše a vypáleny v ohni. Nálezová situace sídliště vydala také pozůstatky ohniště a tzv. „pecovitého útvaru“ jako možné struktury sloužící k vypálení těchto předmětů ([Klíma 1952](#), [Gonyševová 1999](#)). Celkově jde ve světovém měřítku o unikátní soubor nejstarších artefaktů z modelované, pálené nebo sušené hlíny s doloženým procesem jejich tvorby a zařízením na jejich vypálení.

Z plastických zobrazení rozeznáných jako zobrazení člověka byly nalezeny části těl jako hlavy, prsa, trupy, spodní končetiny, chodidla a další fragmenty. Z plastických zobrazení žen se tvaru a velikosti Věstonické venuše nejvíce přibližují dvě hlavy, jedno torzo, dva trupy, jedny prsa a jedny nohy ([obr. 6.3](#)). Jedno černé torzo představuje spodní polovinu těla muže ([obr. 6.1](#)), u některých nelze pohlaví určit. Rozmístění nálezů fragmentů na nalezišti v Dolních Věstonicích je náhodné ([obr. 6.3](#)), přičemž je zajímavé, že žádný z těchto fragmentů nebyl nalezen v blízkosti venuše ([Klíma 1983b](#)).

Další fragmenty se podobají částem Věstonické venuše tvarem a/nebo velikostí. U některých jsou podobně znázorněny některé části těla nebo detaily. Týká

Obrázek 6.1: Torzo muže, pálená hlína (29 × 18 × 15 mm).
Figure 6.1: Male torso, fired clay (29 × 18 × 15 mm).

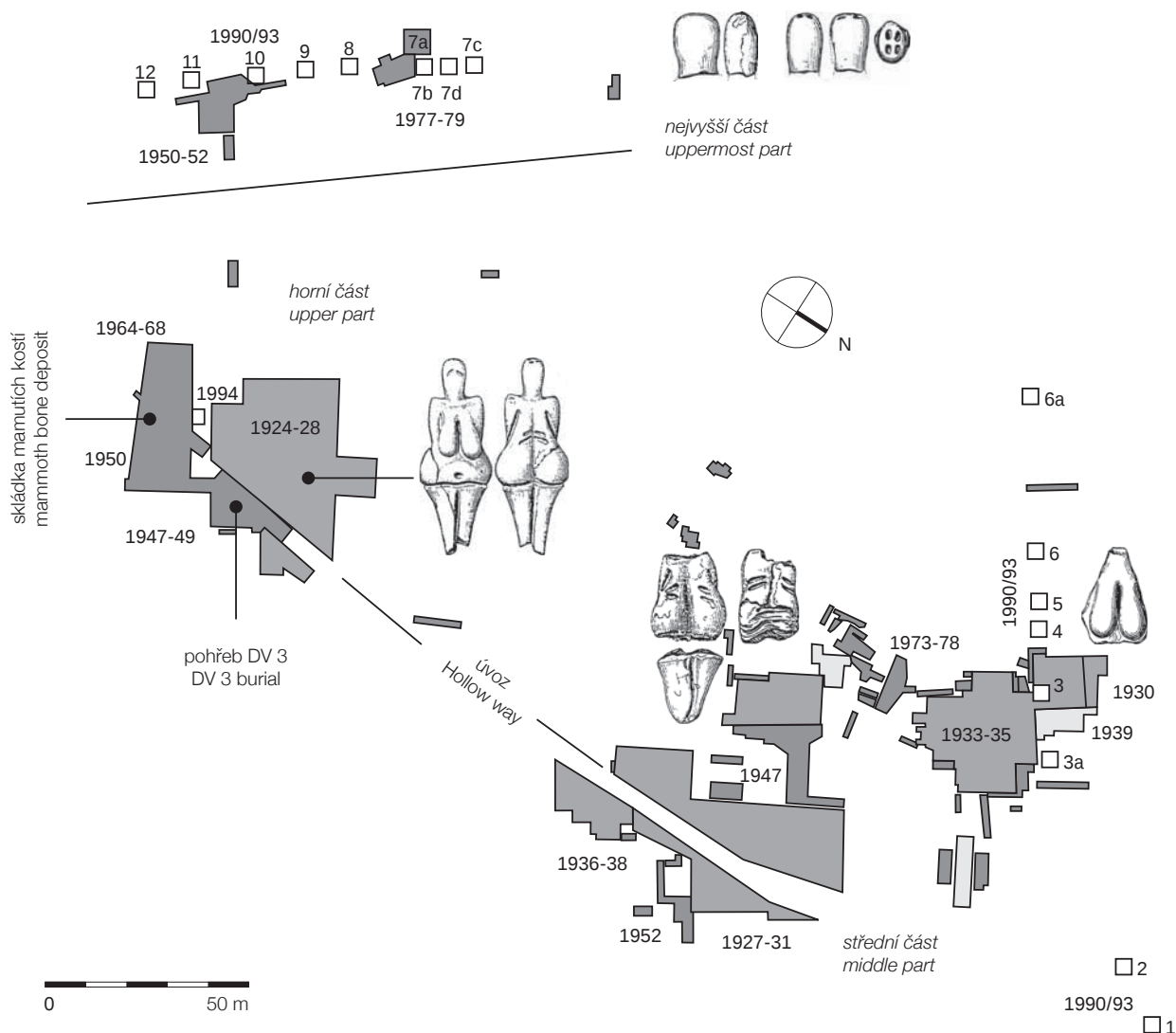
The Venus of Věstonice – probably a representation of a real woman from the time, or of contemporary ideas about an ideal of female beauty – was not the only figurine found at the mammoth-hunter settlement of Dolní Věstonice. Excavations also uncovered other figurines and parts of human bodies modelled from clay.

Depictions of humans made from clay were probably a relatively common theme, although that may not seem obvious when compared to the large number of animal figurines found – representing creatures like mammoths, lions, bears, reindeer, rhinoceroses, chamois, horses, and owls (see [Fig. 1.5](#)). In addition to the human figurines, almost twice as many (51 pieces) of modelled animals and animal parts have been found ([Farbstein–Nowell 2024](#)), along with various lumps of shaped, fired, or dried clay – about 2,000 pieces in total.

The figurines were modelled from local loess and fired in an open fire. Excavations at the site also revealed remains of a hearth and a so-called “oven-like structure”, possibly used to fire these objects ([Klíma 1952](#), [Gonyševová 1999](#)). Altogether, this represents a globally unique assemblage of the oldest known artefacts made from modelled, fired, or dried clay, with clear evidence of their production process and probable structures used for firing them.

Among the human figurines, various body parts were found – including heads, breasts, torsos, lower limbs, feet, and other fragments. The human figurines most similar in size and shape to the Venus include two heads, one torso, two bodies, one breast, and one pair of legs ([Fig. 6.3](#)). One black torso appears to represent the lower half of a male body ([Fig. 6.1](#)), while the gender of some fragments cannot be determined. The distribution of these fragments across the Dolní Věstonice site appears to be random ([Fig. 6.3](#)). Interestingly, none of these fragments were found near the Venus of Věstonice herself ([Klíma 1983b](#)).

Some of these fragments resemble parts of the Venus of Věstonice in shape and/or size. In certain cases, body parts or details are depicted in a similar way. For example, two pairs of short, symmetrical grooves running alongside the spine line on the back are found both on the Venus and on two other torsos ([Figs. 6.4 and 6.5](#)). The shape of two modelled human heads ([Figs. 6.6 and 6.7](#)) is also similar, with one of them featuring four shallow depressions on the crown of the head – just like the Venus of Věstonice ([Fig. 6.7](#)). On a fragment of lower limbs ([Fig. 6.8](#)), the legs are

Obrázek 6.2: Plán nálezů keramických plastik – zobrazení člověka v Dolních Věstonicích I.

se to například dvou dvojic krátkých symetrických rýh kolem vyznačené páteřní linie na zádech, ty jsou na zádech Věstonické venuše i na dvou dalších torzech (obr. 6.4, 6.5). Tvarově podobné jsou dvě modelované lidské hlavy (obr. 6.6, 6.7), přičemž jedna z nich má na temeni čtyři mělké prohlubně stejně jako Věstonická venuše (obr. 6.7). U fragmentu dolních končetin (obr. 6.8) jsou nohy odděleny širokou rýhou. Torzo ženské plastiky s tečkováním má zase podobnou rýhu v úrovni břicha kolem celého těla (obr. 6.9). Další artefakty tvarově a velikostně podobné (například izolovaná prsa, obr. 6.10) se zdají být součástí plastik podobného nebo stejného typu jako Věstonická venuše. Ta by byla jakýmsi prototypem, modelem pro další plastiky stejného tvarosloví, anebo jediná ze série téměř celá zachovalá.

separated by a broad groove. A torso of a female figurine with dot decoration features a similar groove running around the body at waist level (Fig. 6.9). Other artefacts that are similar in shape and size – such as isolated breasts (Fig. 6.10) – appear to belong to figurines of the same or very similar type as the Venus of Věstonice. This raises the possibility that the Venus was a kind of prototype or model for other figurines following the same stylistic pattern – or simply the only one from such a series to survive nearly intact.

Some of the human figurines probably also show indications of personal ornaments or body decoration – possibly painting, scarification, or tattooing. One example is a human torso (Fig. 6.9), where a series

Obrázek 6.3: Modelované fragmenty lidských plastik podobných Věstonické venuši.

Figure 6.3: Modelled fragments of human figurines similar to the Venus of Věstonice.

7

VĚSTONICKÁ VENUŠE
A JEJÍ GRAVETTIENSKÉ
SESTRY

THE VENUS OF VĚSTONICE
AND HER GRAVETTIAN
SISTERS

MARTINA
LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ

V Eurasii bylo do dnešního dne nalezeno okolo 250 venuší – paleolitických zobrazení ženy – z různých materiálů. Zatím posledním objevem je křídová venuše z Renancourt (Amiens, Francie) a její fragmenty (Paris et al. 2017) (obr. 7.1) nebo velmi problematická pískovcová venuše z Piatra Neamt v Rumunsku (Nițu et al. 2023). Ty, které odpovídají gravettienskému stáří, podobně jako Věstonická venuše (27–30 000 let kalibrované chronologie před dneškem) (Oliva 2015), byly nalezeny v Rakousku, Německu, Francii, Itálii, Rakousku, Česku a Rusku. Sošky byly vytvořeny z nejrůznějších materiálů, z našeho pohledu trvanlivých a díky tomu se zachovaly, především z mamutoviny – Brassempouy a Lespugue ve Francii, Moravany na Slovensku (obr. 7.2) a některé venuše z Kostienek, Gagarina, Avdějeva nebo Malty z Ruska. Jiné byly ze sobího paroží (venuše z ruské Malty), z měkkého i tvrdého kamene, tj. ze steatitu, serpentinitu, chloritu v Balzi Rossi v Itálii (obr. 7.3), z vápence ve Willendorfu v Dolním Rakousku, Mauernu v Německu, Tursac a Sireuil ve francouzské Dordogni, limonitu v Montpazier ve Francii, z křídý v Renancourtu (Francie), z hematitu v Ostravě-Petřkovicích na severní Moravě a konečně z pálené hlíny, venuše z Dolních Věstonic na jižní Moravě. Mohou to být také reliéfy žen vyryté do skalní stěny v Laussel nebo kamene v Abri Pataud ve Francii (obr. 7.4). Některé na sobě mají stopy červeného barviva, buď lokalizovaného jako zobrazení tělní malby nebo oděvu, nebo jako součást výrobního procesu. Nebo jsou perforované na různých místech, nejčastěji v oblasti nohou, což znamená, že mohly být nošeny. Mohou mít zobrazenou úpravu vlasů, tělesné modifikace, osobní ozdoby, oděv nebo jeho doplňky.

V roce 1864 bylo ve francouzské jeskyni Laugerie-Basse nalezeno první velmi staré zobrazení člověka, a to ženy (obr. 7.5), markýzem de Vibraye, který malou sošku z mamutoviny označil jako *Vénus impudique*¹⁸ (Pales 1972), protože byla zobrazena nahá se zvýrazněným pohlavím a nebylo zobrazeno žádné gesto, kterým by svou nahotu zakrývala, jak je možné pozorovat na některých venuších antických (*Venus pudica*)¹⁹. V té době vzniklo toto nesprávné pojmenování – venuše – pro sošky, plastiky, reliéfy nahých žen už paleolitického stáří a řadíme tam také zobrazení částí ženských těl.

To date, around 250 Venus figurines – depictions of the Palaeolithic female form – made from various materials have been discovered across Eurasia. The most recent discovery is the chalk Venus from Renancourt (Amiens, France) and its fragments (Paris et al. 2017) (Fig. 7.1), along with the highly debated sandstone Venus from Piatra Neamț in Romania (Nițu et al. 2023). Those which date to the Gravettian period, like the Venus of Věstonice (27,000–30,000 cal BP) (Oliva 2015), have been found in Austria, Germany, France, Italy, the Czech Republic, and Russia. These figurines were created from a variety of materials – often highly durable, which explains their survival – especially mammoth ivory (such as those from Brassempouy and Lespugue in France, Moravany in Slovakia (Fig. 7.2), and several from Kostienki, Gagarino, Avdeev, and Malta in Russia). Others were carved from reindeer antler (Malta, Russia), from both soft and hard stone – for example, steatite, serpentinite, or chlorite in Balzi Rossi in Italy (Fig. 7.3), limestone at Willendorf in Lower Austria, at Mauern in Germany, and at Tursac and Sireuil in the French Dordogne. There are also examples made from limonite at Montpazier in France, chalk at Renancourt (France), hematite at Ostrava-Petřkovice in northern Moravia, and finally, fired clay – the Venus from Dolní Věstonice in southern Moravia. Venus figurines could also take the form of female reliefs carved into rock walls or stones, such as those from Laussel and Abri Pataud (Fig. 7.4) in France. Some show traces of red pigment, either applied to depict body paint or clothing, or left as part of the production process. Some have perforations, often in the leg area, suggesting they may have been worn as pendants. Others show representations of hairstyles, body modifications, jewellery, clothing, or accessories.

In 1864, the first very ancient human depiction – specifically of a woman – was discovered by the Marquis de Vibraye in the Laugerie-Basse cave in France (Fig. 7.5). He named the small mammoth ivory figurine *Vénus impudique*¹⁸ (Pales 1972) – because she was depicted nude, with an emphasised genital area, and without any gesture of modesty (unlike some Classical Venus figures, such as the *Venus pudica*¹⁹). It was this discovery that established the now problematic – Venus – for Palaeolithic figurines, sculptures, and reliefs of nude women – a label that also includes depictions of parts of women's bodies.

18 Necudná venuše.

19 Cudná venuše.

18 “Immodest Venus”

19 “Modest Venus”

Na našem území byla u Dolních Věstonic kromě Věstonické venuše nalezena další lidská zobrazení z pálené hlíny (viz kapitola 6) a také stylizovaná hlavička z mamutoviny (podle Karla Absolona Venuše XV, zvaná též Venuše da Vinci (obr. 7.6), která je jedním z mála nalezených portrétů člověka, pokud byl předlohou skutečný člověk. Vysoce stylizovanými lidskými zobrazeními vytvořenými z mamutoviny jsou tzv. „vidlička“ – Venuše XIII (obr. 7.7) a tyčinka s prsy – Venuše XIV (obr. 7.8). U těchto plastik je možné tzv. „dvojí čtení“: jako zobrazení ženy a po otočení o 180 stupňů naopak jako zobrazení mužského pohlavního orgánu (Nelson 1990, Kehoe 1991, Svoboda 2016).

Nedaleko sídliště pravěkého člověka Dolní Věstonice I leží sídelní aglomerace Pavlov I. Ta také vydala plastiky z pálené hlíny zobrazující člověka, především fragmenty těl, hlavy a chodidla s vyznačením ozdob nebo součástí oděvu (obr. 7.9) – pásy, límec a v jednom případě i možné zobrazení boty. Malá „Venuše z Pavlova“ je velmi redukované zobrazení ženské postavy řezané z mamutoviny (obr. 7.10).

Je nutno zmínit, že antropomorfní (lidská) zobrazení z období gravettien zahrnují také výjimečně zobrazení mužů (androgynní), dále hermafroditů, teriantropů (člověk-zvíře), přičemž pohlaví některých sošek nelze určit. V Brně na Francouzské ulici (Makowsky 1892, Oliva 2000a) byla v hrobovém kontextu zvaném Brno 2 v roce 1891 nalezena vícedílná soška muže z patologického mamutího klu, dochovaná ve třech částech – hlava, tělo a pravá paže (obr. 7.11). Soška má naznačený také obličej. Podle některých interpretací jde o loutku. Jde o jedinou vícedílnou figurku a také jedinou, která byla nalezena v kontextu lidských pozůstatků.

Na severní Moravě na sídlišti u Petřkovic (na kopci Landek) byla nalezena tzv. Petřkovická venuše (Klíma 1955), stylem moderní řezba ženy z krevele (obr. 7.12), a také další fragmentární figurka z téhož materiálu.

Jako příklad dvourozměrného zobrazení ženy se uvádí geometricky stylizovaná rytina na mamutím klu z Předmostí I (obr. 7.13). Později identifikovaná podobná rytina (obr. 7.14) je problematičtějšího původu (d'Errico et al. 2011). Dvourozměrná zobrazení – rytiny ve skalním reliéfu – byly nalezeny také v jeskyni Laussel ve Francii (obr. 7.15), z nichž nejslavnější Venuše s rohem reprezentuje pravděpodobně těhotnou ženu bez obličeje, která má v ruce roh s pravidelnými zářezy. Ten byl interpretován jako roh picí, hudební nástroj (Huyge 1991),

In the Czech Republic, in addition to the Venus of Věstonice, other clay representations of the human figure were found at Dolní Věstonice (see Chapter 6), along with a stylised ivory head (called Venus XV by Karel Absolon, also known as the da Vinci Venus) (Fig. 7.6), which is one of the very few known Palaeolithic portraits, if it was indeed based on a real person. Highly stylised ivory representations include the so-called “fork-shaped” figure (Venus XIII) (Fig. 7.7) and a stick with breasts (Venus XIV) (Fig. 7.8). These figurines can be “read” in two ways – as female figures, but when turned upside down, also as representations of the male phallus (Nelson 1990, Kehoe 1991, Svoboda 2016).

Not far from the Dolní Věstonice I site lies the settlement cluster of Pavlov I, where more human figurines were found – primarily body fragments, heads, and feet marked with representations of decorations or parts of clothing (Fig. 7.9), such as bands, collars, and, in one case, a possible depiction of a shoe. The small Venus of Pavlov is a very reduced ivory figure (Fig. 7.10).

Gravettian anthropomorphic representations also include rare depictions of men (androgynous), hermaphrodites, and therianthropes (human-animal hybrids), and in some cases, the gender of the figurines cannot be determined. In Brno, at the site known as Brno 2, a multi-part male figurine was discovered in 1891 in a grave context on Francouzská Street (Makowsky 1892, Oliva 2000a). Made from a pathological mammoth tusk, only three parts were found – the head, torso, and right arm (Fig. 7.11). The figure also has a suggested face. Some interpretations suggest it was a puppet or doll. It remains the only multi-part figurine and the only one found in direct association with human remains.

In northern Moravia, at the site of Petřkovice (Landek Hill), the so-called *Petřkovice Venus* was found (Klíma 1955) – a modern-style carving of a woman from hematite (Fig. 7.12), along with another fragmentary figurine from the same material.

As an example of two-dimensional female representation, there is a geometric engraving on a mammoth tusk from Předmostí I (Fig. 7.13). Another similar engraving (Fig. 7.14) is of uncertain origin (d'Errico et al. 2011). Rock engravings have also been found at Laussel in France (Fig. 7.15), the most famous being the Venus with a horn, interpreted as representing a pregnant woman holding a horn with regular notches. This horn has been seen as a drinking vessel, musical instrument (Huyge 1991),

Obrázek 7.1: Venuše z Renancourt (Francie), křída.

Figure 7.1: Venus of Renancourt (France), chalk.

Obrázek 7.2: Venuše z Moravan (Slovensko), mamutovina.

Figure 7.2: Venus of Moravany (Slovakia), mammoth ivory.

Obrázek 7.3: Venuše z Balzi Rossi (Itálie), steatit.

Figure 7.3: Venus of Balzi Rossi (Italy), steatite.

Obrázek 7.4: Venuše z Abri Pataud (Francie), vápencový blok.

Figure 7.4: Venus of Abri Pataud (France), limestone bloc.

Obrázek 7.5: Venuše z Laugerie Basse (Francie), mamutovina.

Figure 7.5: Venus of Laugerie Basse (France), mammoth ivory.

Obrázek 7.6: Hlavička z mamutoviny, Dolní Věstonice I (Česko).

Figure 7.6: Head made of mammoth ivory, Dolní Věstonice I (Czechia).

8

O TZV. DRUHÉ
VĚSTONICKÉ VENUŠI

THE SO-CALLED SECOND
VENUS OF VĚSTONICE

MARTIN OLIVA

Sláva malé plastiky, o níž tato knížka pojednává, vyvolala u žárlivých amatérů německé národnosti touhu přijít s něčím podobným. Na rozdíl od počátečních národnostních sporů (viz kapitola 2) se tato široce medializovaná záležitost již netýkala místních vlastivědných kruhů.

V roce 1927 se tedy vynořila tzv. druhá Věstonická venuše, s níž se její domnělý nálezce Franz Müllender z Horních Věstonic objevil ve Vídni u profesora Bayera. Nemotorné, až komické řezby ze starého mamutího klu ([obr. 8.1](#)), nalezené prý v hloubce 15 m při kopání studny u Müllendrova domu (největšího v obci), se ujali brněnští Němci, zejména učitel Karl Schirmeisen (viz [obr. 2.4](#)) a obchodní cestující Franz Čupík. Ten prvý byl znám autorstvím četných článků rozkročených od germánských bohů k pravěku a hlavně paleolitu, ten druhý horlivými vykopávkami v různých jeskyních Moravského krasu, hlavně v Pekárně, Býčí skále a Žitného. Nálezy měl sice pěkné, ale stratigrafie a planigrafie nálezů nedbal, což Karlu Absolonovi dovolilo jeho sbírky roku 1923 nuceně vykoupit a další činnost mu zakázat. Čupík

Obrázek 8.1: Původní fotografie přední strany tzv. druhé Věstonické venuše.

Figure 8.1: Original photo of the front side of the so-called Second Venus of Věstonice.

The fame of the small figurine at the heart of this book stirred up a sense of rivalry among certain jealous amateur archaeologists of German ethnicity, who longed to make a similar discovery. Unlike the earlier nationalistic squabbles (see Chapter 2), this widely publicised affair no longer concerned local heritage societies.

In 1927, the so-called Second Venus of Věstonice emerged. Its supposed discoverer, Franz Müllender from Horní Věstonice, brought it to Professor Bayer in Vienna. The figurine – a clumsy, even comical carving from an old mammoth tusk ([Fig. 8.1](#)), allegedly found 15 metres deep during well-digging near Müllender's home (the largest house in the village) – soon came under the wing of the Brno German community, particularly schoolteacher Karl Schirmeisen ([Fig. 2.4](#)) and travelling salesman Franz Čupík.

Schirmeisen was known for writing articles that ranged from Germanic gods to prehistory, especially the Palaeolithic, while Čupík had been an enthusiastic amateur excavator in the caves of the Moravian Karst, notably Pekárna, Býčí skála, and Žitného Cave. Although his finds were noteworthy, his neglect of proper stratigraphy and mapping allowed Karel Absolon to forcibly purchase his collection in 1923 and ban him from further excavations. Čupík, however, continued in secret. As late as 1928 and 1930, Absolon had to take legal action through the Liechtenstein estate office and the Brno bishopric due to Čupík's unauthorised digs in Býčí skála and Pekárna.

The two amateurs toured Europe with the figurine, seeking expert validation of its authenticity. They were often successful, earning favourable comments from Professor Ferdinand Birkner in Munich, Paul Wernert in Paris, Henri Bégouën in Toulouse, and Herbert Kühn in Cologne. Only Bégouën put his opinion in writing, but the endorsements that mattered most came from two towering figures in Palaeolithic archaeology: Abbé Henri Breuil of the Paris Institute of Human Palaeontology ([Fig. 8.2](#)) and Hugo Obermaier ([Fig. 8.3](#)) in Madrid. Their assessments were made before Absolon could alert them to the artefact's suspicious origins.

However, both enthusiasts ran into firm resistance from Professor Josef Bayer in Vienna. Bayer had made some early notes when Müllender first showed him the figurine – at a time when he might have considered it genuine – which allowed him to point out changes in its appearance, craftsmanship, and taphonomy.

však pokračoval tajně dál, takže ještě v letech 1928 a 1930 musel Absolon zařídit, aby jej za někdejší ilegální vykopávky v Býčí skále a Pekárně žalovala Lichtenštejnská kancelář a Brněnské biskupství. Oba jmenovaní amatéři objížděli se soškou přední evropské autority, od nichž požadovali dobrozdání o její pravosti. Většinou uspěli, např. u profesora Ferdinanda Birknera v Mnichově, Paula Wernerta v Paříži, Henri Bégouëna v Toulouse a Herberta Kühna v Kolíně nad Rýnem. Vedle posudku těchto vynikajících učenců, z nichž se však jen Bégouën vyjádřil písemně, měly rozhodující význam kladné názory koryfeje tehdejší paleolitické archeologie abbé Henri Breuila z pařížského Institutu lidské paleontologie (obr. 8.2) a Hugo Obermaiera (obr. 8.3) z Madridu, vzniklé dříve, než je Absolon mohl informovat o pozadí celé záležitosti. Na rozhodné odmítnutí však oba nadšenci narazili u vídeňského profesora Josefa Bayera. Ten si totiž neopomněl udělat pár poznámek, když mu plastiku již předtím ukazoval Franz Müllender (a kdy ji Bayer snad považoval za pravou), takže mohl poukázat na změny v jejím vzhledu, provedení a uchování. Neodbytný Franz Čupík se to nejprve snažil napravit tvrzením, že Bayer viděl plastiku obalenou sintrem, a mohl se proto mýlit. Když se ukázalo, že „sintr“ byl na sošku nanesen až po Müllendrově návštěvě a pak Schirmeisenem opět pracně odstraněn a snad byly i dodělány určité detaily, uchýlil se Čupík k vytáčce, že Bayer viděl napodobeninu, zatímco nyní předváděná soška je konečně pravá. Dokládal to Müllendrovým doznáním, které bylo – jak se později ukázalo – diktováno Čupíkem a pak zase odvoláno. Tyto triky, motivované vskutku jen naivním idealismem a uhlířskou vírou v pravost artefaktu, vedly k rozmrštěním i mezi Němci. Schirmeisen vytýkal Čupíkovi neuvážené kroky, ten Schirmeisenovi zase odstranění sintrového povlaku z řezby. Vše bylo podrobně popsáno v brožurce Josefa Bayera (1931), za jejíž obsah Čupík profesora žaloval. Tím ovšem aféra neskončila. Franz Čupík (obr. 8.4) se s porážkou nesmířil a o jeho dalších soudčských úmyslech hovoří dopis z Absolonova archivu, jehož autorem byl preparátor Zoologického oddělení Moravského zemského muzea Jindřich Mrázek:

„Dne 11. prosince 1931 ... přistoupil ke mně pan Čupík a po několika slovech řekl, že má již 14 dní mnoho práce, jeho nejlepším přítelem a že od samého mluvení až ochraptěl. Na mou otázku s kterým přítelem, zdali s Dr. Skutilem?, řekl, ale ne, s panem profesorem, tím byl míněn zřejmě můj chef pan profesor Dr. Absolon, protože na mou otázku, co máte z toho odpověděl: ‚Měl mě nechat na pokoji; 7 let mě pronásledoval, stále udával pro § 71.

Obrázek 8.2: Henri Bégouën (vlevo) a Karel Absolon v Dolních Věstonicích.

Figure 8.2: Henri Bégouën (left) and Karel Absolon at Dolní Věstonice.

Obrázek 8.3: Hugo Obermaier (vpravo) a Alois Stehlík.

Figure 8.3: Hugo Obermaier (right) and Alois Stehlík.

9

DRUHÝ ŽIVOT
VĚSTONICKÉ VENUŠE
ANEB JAK SE JÍ ŽIJE
V DNEŠNÍ DOBĚ

THE SECOND LIFE
OF THE VENUS
OF VĚSTONICE, OR:
HOW THE VENUS
OF VĚSTONICE LIVES
ON TODAY

MARTINA
LÁZNIČKOVÁ-GALETOVÁ

Věstonická venuše – plastika ženy z pálené hlíny – je od svého objevu stálou, kontinuální inspirací a má pořád i svá nerozluštěná tajemství. Až dosud je pokládána za největší archeologický objev z našeho území a stala se velmi záhy rozšířeným popkulturním symbolem, ikonou, značkou. Po celou dobu od svého objevu byla plastika venuše inspirací při různých činnostech ve velkém množství oborů. Lidé mají stále potřebu se k ní vyjadřovat, vztahovat a komentovat ji. Je národním symbolem, patří mezi česká NEJ. Je znakem „jihomoravského regionu“, „symbolem moravského paleolitu“, „prvorepublikové archeologie“, ale také „mateřství, plodnosti, krásy, ženskosti, obezity, širokých boků nebo ideálních ženských proporcí, symbolem sexuálním“. V těchto kontextech je pak její obraz používán a také často zneužíván.

VĚSTONICKÁ VENUŠE PRONIKÁ DO LITERATURY

Venuše vstoupila do české popkultury a literatury v díle Ondřeje Sekory, který velmi záhy po jejím objevu v roce 1925 píše do Lidových novin povídku *Mezi lovci mamutů* (Sekora 1925), kde kreslí Věstonickou venuši (obr. 9.1). Pokračuje pak vytvořením její karikatury ve své pravidelné novinářské rubrice *Malá kronika*, kde podává zprávu o padělku druhé Věstonické venuše (1930). Venuše je pro něho „necudná soška tak zvané diluviální venuše“ a je „steatopygická – s velkým sedáním“. Venuše v životní velikosti „přichází“ v průvodu, který v karikatuře Ferdinanda Dobrovolného přivádí Karel Absolon do znovuotevřeného pavilonu Anthropos v roce 1930 (obr. 9.2). Kája Saudek kreslí venuši v souvislosti s tvorbou falza pravěké venuše ve svém příběhu *Po stopách sněžného muže* (1980)²⁰. O nález a tvorbu Věstonické venuše pojednávají také dva vtipné komiksy Štěpána Mareše v rubrice novin *Mladá fronta Dnes* Jak to bylo doopravdy: *O Věstonické venuši* (2007) a *Sérum pravdy* (2020). Vendulka Chalánková zase komiksově zpracovala moment svého osobního života, kdy jí tatínek někdy říkával *Venuško – „to jako podle té věstonické?“*²¹ (obr. 9.3).

The Venus of Věstonice – a clay figurine of a woman – has been a continuous source of inspiration since the day it was discovered, and it still holds many unresolved mysteries. To this day, it is considered the greatest archaeological find ever made on Czech soil. It quickly became a widely recognised pop-cultural symbol: an icon, a brand.

From the beginning, the Venus has inspired creative work across a wide range of disciplines. People continue to engage with it, respond to it, and comment on its significance. It has become a national symbol, one of the Czech Republic's most treasured icons. It represents the South Moravian region, the Palaeolithic of Moravia, the spirit of interwar archaeology – and it is also invoked as a symbol of motherhood, fertility, beauty, femininity, obesity, wide hips, idealised female proportions, and even sexuality. In all these contexts, its image is frequently used – and just as often misused.

THE VENUS OF VĚSTONICE IN LITERATURE

The Venus of Věstonice entered Czech popular culture and literature shortly after her discovery. As early as 1925, the artist and writer Ondřej Sekora published a short story in *Lidové noviny* titled *Among the Mammoth Hunters* (Sekora 1925), which featured a drawing of the Venus (Fig. 9.1). He followed this with a caricature of the figurine in his regular column *Malá kronika* (Little Chronicle), reporting on the forgery of the Second Venus of Věstonice (1930). For Sekora, the Venus was a “shameless little figurine of the so-called diluvial Venus”, and “steatopygous – with an enormous seat”. A life-sized Venus makes a comedic appearance in a 1930 caricature by F. Dobrovolný, where Karel Absolon is shown leading a parade into the newly reopened Anthropos Pavilion (Fig. 9.2). Later, the comic artist Kája Saudek drew the Venus in the context of creating a fake Palaeolithic figurine in his story *In the Footsteps of the Yeti* (1980).²⁰

Two humorous comic strips by Štěpán Mareš also explore the story of the Venus – one in the *Mladá fronta Dnes* newspaper series *How It Really Was*, titled *About the Venus of Věstonice* (2007), and another called

20 Saudek, Kája (1980): *Po stopách sněžného muže*. Na motivy povídky Josefa Nesvadby. Vyšlo jako 2. zvláštní příloha zpravodaje České speleologické společnosti u příležitosti 30. výročí objevu Koněpruských jeskyní.

21 Chalánková – komiks.

20 Saudek Kája (1980): *Po stopách sněžného muže*. Based on the short story by Jozef Nesvadba. Published as the 2nd special supplement to the newsletter of the Czech Speleological Society on the occasion of the 30th anniversary of the discovery of the Koněprusy Caves.

Mezi lovci mamutů.

Naposl e pokresili Ondrej Sekora.

„To jsou nejde, musle videt počet du-
cham tohoto krala, vyvezl me kolega Zan-
poch ze Dna. Vmluvil jsem nenomabie a mu-
sel jsem znovu „okusit“ Otta z Vlastova, veli-
kého mlezilistí mamutich kosti. Vydálo se
o tom, jak naše muzeum nedostatkem, vyká-
dalo se o ohromné ceně nálezu. A ještě nám
tamní představa obraz celé země vykazovaly
mamutich kosti, kterou jsme na své výpravě
před čtyři videli.

A konečně ze zádem domu Ale malý překvapení nás čekalo, když jsme vystoupili ven před vstovanský balkon. Před jedním naším automobilem se pásí klidně velká soba. Na divot jsem však neměl času. Sofer dr. Absolon se na něho prudce roztelal, mávnul na

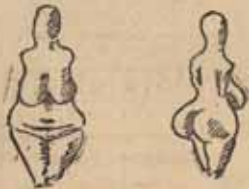

On which I cannot wait now.

[illegible]

„Až vám dím jinou, ale co máte ze „solu-
To se je řádce pojďte podívat, držte buste-
jevit mamky.“ A už nás vešli z dráhy, která
nás obklopovala, se přičlono k ní několik na-
haců. Jeden měl velké kapsy s prázdnou, jiný
tak se lípy a jeden dokonce analyzátor, který
se vědra stříhala jednoduše z dřevní proutku-
na vyhládkách. Všichni byli také předněm
obdivu svých družů.

„Nechci! byste se podívali za civilku k nám? Je zepíná se muž, který má kolem krku náhrdelník z železných zubů a na sobě červenou látku namalované lampy. Vzdálo ho postouchalo jako vědec, budil velkou důvěru, tedy jsme porovnávali rádi obličeje. Stoupal jsme po svém k Dělnickým končinám. Za civilu před námi objevil divoký mladík. Napřed měl vlnu u okraji zbraň a z nosu ho šel

Radika byti tu vlna tekoucí, jádř byti ustojená ve vlně
slova ustojilá vytrvalá.

[illegible]

těchto rozslomělých zraků ostrčil. A když jsme přišli na náměstí, které bylo vyhládkou velikými stolicemi dotčených mrtvol, byli jsme rádi, že tam už kluci nejsou.

Zato se vlně šlechtařoví hoši. Měli dřevěné dleťky na rannění, a čim jim poznal hokejky, které jim ukázali z auto-

Reproduction from this work is prohibited.

možná, a jedna má dokonce megafon a chytí k vám sama: dostal šlágo šlágo šlágo. Je to taková barba, že se s tím máš jistě v neděli odpoledne v Dánských oznamovat všudejší při Prahu - Brno. Když tu nechtěl nic dělat, ztratil vytrvalost a byl vyhozen.

[illegible]

John: „To by bylo něco pro vás, do muzeí. Můžete vyjet dále a led se níže ohlédnouti fev všech lunců, kteří se samili ohnutí hvozdě zlatě i nosložením idem. Dálku se vje a více guhová i fev mamuliv byl stále střípnutí a strážní. Ovšem se však stále a umného msta, bylo zná, že se vjele nebylo

Ted dokonce začal být méně bylo to náctníkům a dokonce chvilky ve žluto. Jediný sníl v náctníku, Ness. Šel všem mluvit na zádech a také lovit se s hřízou zastavovali.

[illegible]

Žele za chvil se ná veskyl převážen
málo. Dřímoli křižel vlně loven. v ruo

Fig. 1. Absorption and emission spectra of the monomer.

jak se učení říká, stenogramická, čili s velikým sedáním. Potom se pan Bléchovalský celou t dobu na své posteli ani nepohnul.

„Tak, my hodeme rožnat,“ pravil všude s červeními lícemi a vyloučil s námi všechny. Rota honci se dala na pochod, my z nimi. Sestupovali jsme dolů k Dyji a brzo se ozvalo láheň bučení a tleskání. „To je mamuli vyřihli všude a honci se jeli tvorit pohlaví a blížili se poseda k mrtvé, kde se oživila velikánky. — To bude kázání kousek,“ řekl jeden z přítomných a mrlí hned na dra Aba-

slavil Také už komešně - živio česni. Semu-
že se všech stras dělá a na slohého ma-
manta se nacpou dřívi šup a velkých ko-
menů. Goshali ho vše do slavy podhlavni, ale
tak ho mluví zřetla podle všech pravidel di-
plomatické řeči. Zastupuje moravského
zemského vřechu, mluví o žurnalistickém

Prizival nam svetelné žlté líčenie
ake sme na svetle, tak mamu vypravil
vona púšť dňa, jahanke byl ber života, na-
chádzal sa jeho žlté svetlo k svetlu a pú-

Balance as an effect on the group

komu je s ním z parostů a chřestů ve dvorě
podle svých zvyků rozčítali, aby se
mohl dát do běhu na nové a nové.

[illegible]

Bitte beachten: Jährlich wird höchstens ein Mal...

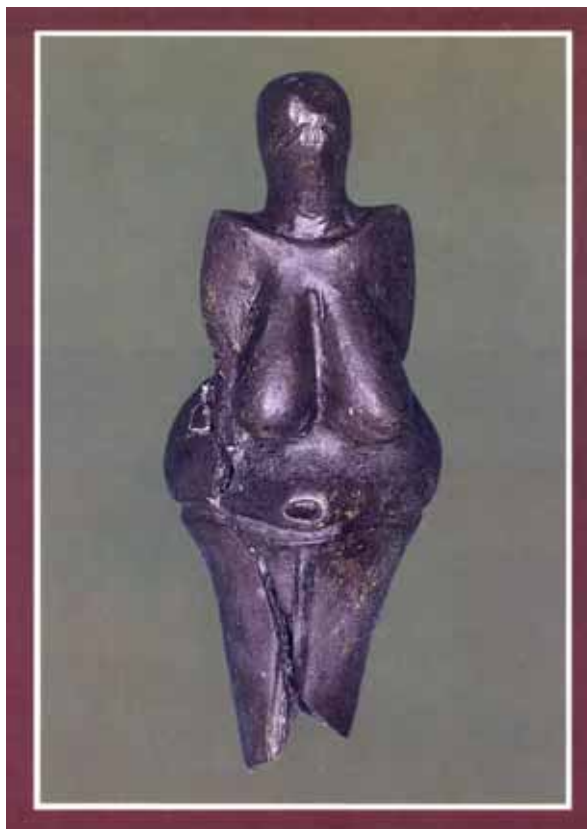
rozucanou kálici visel na stromě a pod
ze oběť rozrušeným juncům. Jediny já
věřil zřelově v marnosti jáme. Chlbi jsem u
bielohřezé nábož, která mne zachránila o
bídné smrti. V té chvíli jsem však byl společ
u nádechů kned, že si musel z mé hlavy udě
laj sezení 201.

Ozvala se strašlivá rána. Zdálo se, že na
jeho lev předtím mhouť uškala kůže a na
jednu se zastavila. „Dopomáhám a sekret
to muž v Dostojevského moudr. Jak se kumol
tak je to zde sám Hebbel. Moudr. Jolér...
Vracel jsem se odním do Dna.

*Zitronen duften leicht Tak pflanz
sen beim stillen nicken

Obrázek 9.1: Povídka Ondřeje Sekory *Mezi lovci mamutů*, Lidové noviny, 1925.

Figure 9.1: Short story *Among the Mammoth Hunters* by Ondřej Sekora. Lidové noviny, 1925.

Obrázek 9.15: Pohlednice s Věstonickou venuší, Moravské zemské muzeum, Archeopark Pavlov.

Figure 9.15: Postcard with the Venus of Věstonice, Moravian Museum, Archeopark Pavlov.

Originál Věstonické venuše bude v rámci projektu VENUŠE 100 k vidění od 20. 6. 2025 v Dietrichsteinském paláci Moravského zemského muzea, Zelný trh 8, Brno.

MORAVSKÉ ZEMLSKÉ MUZEUM

100 1925–2025
...spojujeme minulost s budoucností...

VENUŠE 100 OD 20. 6. 2025

Nad výstavou převzal záštitu předseda Senátu Parlamentu České republiky RNDr. Miloš Vystrčil, ministr kultury ČR Mgr. Martin Baxa, hejtmán Jihoomoravského kraje Mgr. Jan Grolíh a primátorka Statutárního města Brna JUDr. Markéta Vaňková.

SENÁT
PARLAMENTU
ČESKÉ REPUBLIKY

MINISTERSTVO
KULTURY

Jihoomoravský kraj

B | R | N | O

Česká televize

Hlavním mediálním partnerem projektu je Česká televize.

Český rozhlas

Mediálním partnerem projektu je Český rozhlas.

REGIONÁLNÍ
MUZEUM
V MIKULOVĚ

Archeo
Park
Pavlov

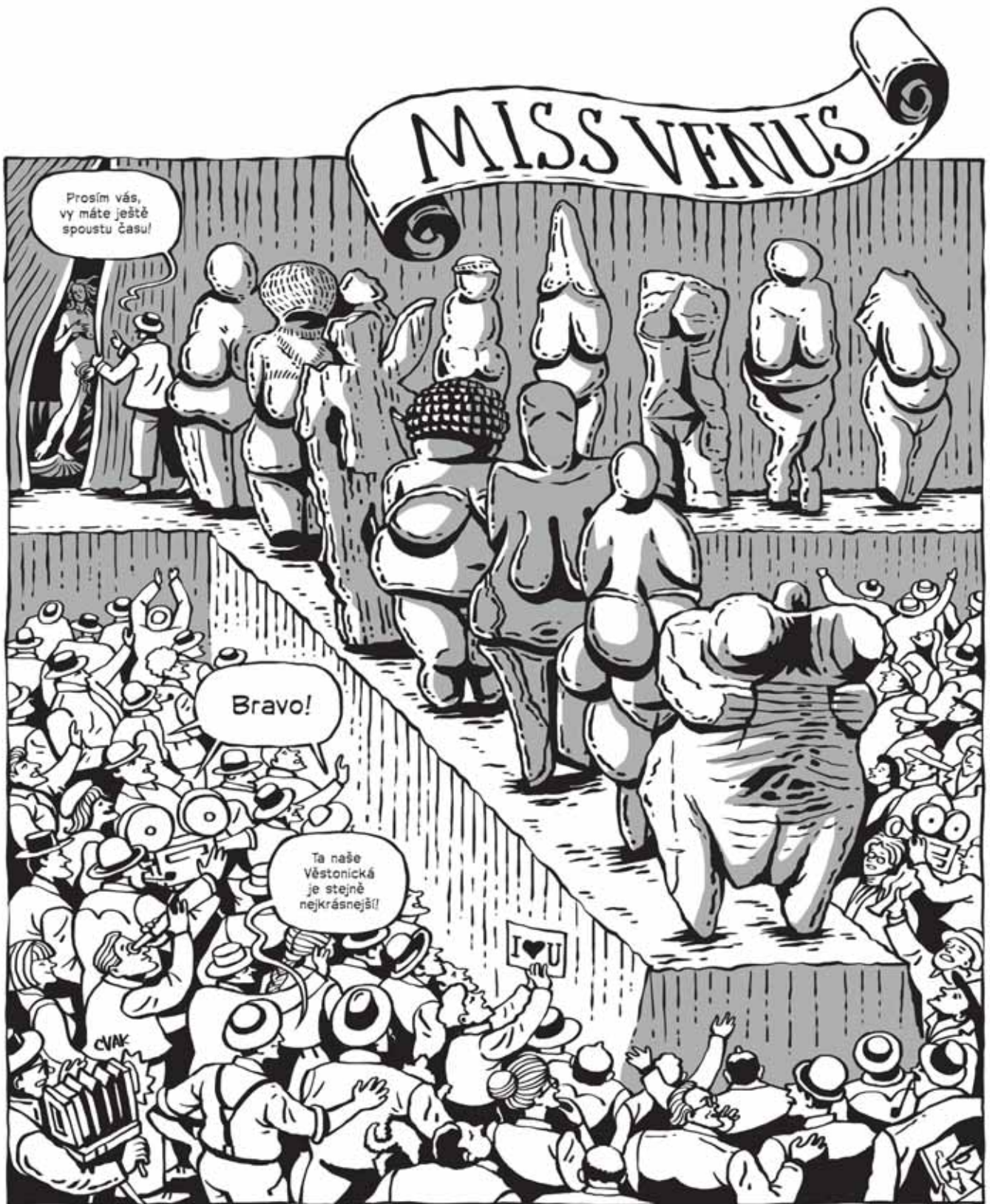
Obrázek 9.23: Plakát na výstavu *Venuše100*, Aleš Čefelín, Moravské zemské muzeum, 2025.

Figure 9.23: Poster for the *Venus100* exhibition, Aleš Čefelín, Moravian Museum, 2025.

Obrázek 9.26: *Tvůrce Věstonické venuše*, Zdeněk Burian, olej na plátně, 1958.

Figure 9.26: *The Creator of the Venus of Věstonice*, Zdeněk Burian, oil on canvas, 1958.

Obrázek 9.39–9.41: Komiks k výstavě *Druhý život Venuše*, Archeopark Pavlov, Vojtěch Šeda, velkoformátový tisk, 2025.

Figure 9.39–9.41: Comic for the exhibition *The Second Life of Venus*, Pavlov Archeopark, Vojtěch Šeda, large format print, 2025.

Obrázek 9.42: Grafika k výstavě *Druhý život Venuše*, Archeopark Pavlov, velkoformátový tisk, 2025.

Figure 9.42: Graphics for the exhibition *The Second Life of Venus*, Pavlov Archeopark, large format print, 2025.

10

VĚSTONICKÁ VENUŠE
VE FOTOGRAFII

VENUS OF VĚSTONICE
IN PHOTOGRAPHY

